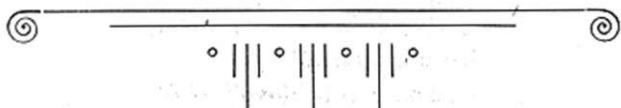

LJUBLJANSKI ZVON

Simonu Rutarju.

(Prijatelju in soobčanu.)

In tudi tí pred mano
v deželo si odšel neznano!
Znan ves ti bil je zemlje krog
in kaj na njem se je godilo —
in, davnosti iskalec strog,
pregrebel daven grob si mnog,
iščé, kaj skrito v njem bi bilo.
Ti mrtve kopal si na dan,
ti zgodboslovec slavnoznan,
in mnogo drugih izkopín
pišoč si dal nam za spomin.
Po grobih davnih si se šetal,
v zabavo ne! po njih se kretal.
Ljubitelj davnih ti grobóv
zdaj našel grob si nov,
nov grob, kjer sam boš dolgo spal,
tí narodni naš vrli dninar,
dokler te Večni Zgodovinar
ne bode spet na dan pozvál.
Nov grob si našel, a strašan,
in vanj tí bil si zakopan,
sežgan po šegi starodavni —
ne! bil si živ sežgan

kot mučeniki oni slavni,
 ki žgal jih Neron je Rimljan
 ko žive baklje — za nebó.
 Groznó, strašnó!
 Ne zmore solz dovolj okó!
 Todà čemu solzé?!
 Prebil si zemeljsko gorjé!
 Trpljenje pač je — peč ognjena,
 kjer čisti se zlató —
 Mučenci oni iz plamena
 vzleteli čisti so v nebó.
 Trpin, i tí v plameni
 poln muk in ran tu umorjèn,
 kot feniks prerojeni
 na vek pač tam si pomlajèn!

S. Gregorčič.

Živeti!

Spisal Ivan Cankar.

I.

Stal je prej kraj poti, kakor jih stoji lepo število, in je gledal, kako veselo je živelo življenje. In mislil je, da zaničuje to življenje. Ali ni ga zaničeval; frazo o zaničevanju je bil pobral iz knjig ljudi, ki so mu bili podobni, ter se je zaljubil vanjo. Treba mu je bilo donkišotskega orožja. In stvar ostane naposled ista, če jo imenuje človek zaničevanje ali hrepenenje ali zavist.

Jakob — tudi imena ga je bilo šram in imenoval se je rajši Radoslav — je bil poet in je nosil umetno zavozlano kravato, pomčkan klobuk, kratke hlače in prozoren havelok, ki je vihral v

vetru. Obraz mu je bil nelep, maloizrazen, skoro top — obraz poeta; sanjavo in zaspano so gledale sive oči, ustnice so bile debele in razpokane. Tako je hodil po svojih potih, dolg, neroden in zakrpan, neumrljiva podoba slovenske literature. Smešna je reč, ako jo pogleda človek od daleč; od blizu pa je ni treba gledati.

Grenkobe poln in zlaganega zaničevanja, je srečal Jakob na ovinku svojega neprijaznega romanja žensko, ki si je osvojila njegovo dušo in vso njegovo kri. Rad je imel Jakob lepe ženske, rad kakor lepo vreme. Tudi zaljubil se je bil že pogostokrat, poljubljal je mnogokatere ustnice in opeval mnogo oči; kadar se je naveličal, se je poslovil ves solzen in z izgovorom, ki je dišal po humaniteti:

»Na mojo pot ne trosi rož dišečih:
temna in strašna pred menoj leži . . .«

In je šel. Pravili so čudne bajke o njegovem vagabundstvu in bolj češčen od njegovih verzov je bil njegov havelok. On sam je vedel, da je njegovo vagabundstvo neprijetno in grdo životarjenje brez vsake romantike, ali koketiral je z njim in sčasoma si je nalagal na glavo mučeniško krono. Tudi to je bilo potrebno; potrebno je bilo, da si je domišljjal romantiško Golgato, drugače bi bil ugledal dolgočasno vodmotsko blato, ki mu je škropilo do ovratnika. Njegovo življenje je bilo neokusen ragû: nizko vsakdanje trpljenje, namišljena romantika, omahujoča, trepetajoča slabotnost, predrzna samozavest in laž, laž, laž . . .

Ženski je bilo ime Lucija. Gladka in bela je bila njena polt, telo je bilo vitko, polno, poželenje izzivajoče, velike zelenosinje oči so sijale motno za črnimi trepalnicami in so vabile. Lucija je ljubila poezijo in poete, zakaj vse ženske, ki imajo zelenosinje oči, so pokvarjene, njih okus je nenaraven. Tako je prebirala vse slovenske pesnike od Prešerna do Murna in ljubila jih je lepo število; gledala je za Murnom, kadar je stopal po Poljanskem nasipu s pipo v ustih, za Zupančičem, kadar je hodil z dolgimi koraki in vihrajočo suktnjo po istem potu in ozrla se je celo, kadar je šla mimo kavarne, kjer je sedel ob oknu Govekar, privzdigal obrvi ter si brisal naočnike . . .

Nebo je gorelo v belem plamenu; mirno, leno se je pripogibalo rumeno klasje — mirno, leno morje daleč do obzorja, kjer so se dvigali nizki holmi kakor zaviti v siv dim. Tu, tam, ob poti, kraj polja, sredi prostranega travnika gruča temnih hrastov, vrsta belih brez. Težka, trudna tišina — od daleč rezki, zvonki žvenk osle ob

kosi, zaspani krik vrane, ki se je bila vzdignila žejna in je letela preko polja.

»Na kakšno pot!« je vzdihnil Jakob. Ustnice so mu bili ožgane, motno so gledale oči.

»Najlepša pot! Rada imam to pokrajino in to vročino . . . in to tišino. Sama sva na sveiu, glej!«

Lucija je hodila kakor po mehkem mahu, v kostanjevi senci. Stopala je lahno in prožno, telo se je zibalo, kipelo je pod tenkim batistom. Rdeč solnčnik je senčil obraz in tako je trepetala na beli polti svetlejša nijansa, komaj razločna nenaravno rdeča luč, kakor da bi sijal skozi prozorno kožo plamen iz krvi, iz mesa. Ustnice so bile polodprte, bujne, napete; trepalnice so bile legle niže na oči, ki so sanjale.

Pot se je vila sredi neizmernega polja, razgrapana, osušena; rdeči ilovnati prah je segal do gležnjev.

»Pripoveduj! Kako je bilo s Heleno?«

Jakob je gledal na svoje črevlje; debela plast prahu je ležala na njih; tudi hlače so bile oprasene do kolen. In Jakob je videl, da so bile hlače prekratke, preozke, neizrečeno smešne. Treba je par novih — kako, vraga!

»Nič ni bilo s Heleno! Trubaduril sem okoli nje, dokler se ni omožila. Vzela je mojega prijatelja, ki je pošten človek. Tako se mi godi zmerom; saj nisem za drugega na svetu. Trubaduriti je moja dolžnost in moj poklic, zato sem poet! . . . Ampak toliko takta bi ji bil pa vendarle prisodil, da bi vsaj mojega prijatelja ne vzela. Brigajo se ženske!«

In tudi suknja je taka, da bi jo nataknil na kol ter postavil sredi polja. Klobuk na vrh. O proketo životarjenje, proketo življenje!

»Kaj te ni marala?«

»Ne vem.«

»Saj si jo pač vprašal?«

»Nič je nisem vprašal. Nimam take navade, da bi lazil suh po prodajalnicah ter izpraševal: Koliko stane suknja? Koliko stanejo hlače? — Toliko? — Hm! Hvala! Zbogom! — Kaj sem tebe kdaj vprašal?«

»Torej ti je vseeno?«

»Glej, Lucija — govoril bom prav počasi, zato da se ne zlažem. Tako sem navajen lagati, da se laže jezik sam, če ne pazim nanj.«

In že je čutil, da se laže.

»Nečem te vprašati, Lucija, zato ker te ljubim, kakor še nikoli nisem ljubil ženske. Če mi odgovoriš, da me ne ljubiš tako, kakor hočem jaz, da me ljubiš, kaj je potem zame drugega na svetu kakor žalost in klavrno obešanje? Tista kapljica življenja, ki je v meni, je vsa tvoja, brez tebe bi bila nepotrebna in bi mi bila samo v nadlego. In če porečeš, da me ljubiš — Lucija, kaj je potem zame na svetu kakor žalost in klavrno obešanje? Ali želiš, da ti zapojem tisto pesmico? „Na mojo pot ne trosi rož dišečih — temna in strašna pred menoj leži . . .“ Ni potreba, saj veš, kako je. Zatorej: malo oh in malo ah . . . in srcé — gorjé . . . in slovo in prijatelj in konec.«

To bi bil konec dolgega in neprijetnega romanja in konec sanj in časti in slave, konec vodmotskega blata in konec Golgate. Zaspan miserere na grobu, filisterij pa bi živel veselo dalje in bi se pasel po sočnih zelenih pokrajinah lepe domovine. Vsa Golgata brez pomena in brez smotra. Izprezi, prijatelj, izprezi nemudoma, ali pa švrkni veselo ter poženi tja na sočne poljane! — Kaj se je oglasilo? Kdo je govoril? — Doli, filister, doli!

Lucija se je privila k njemu, vitka, kipeča, vroča. V tistem trenutku ni bilo več kapljice potu na njegovem čelu, lica so bila razpaljena, upala in ustnice so se tresle. Poljubljal jo je na lase, na lica, na ustnice, dihal je težko — polje se je zgenilo tam, zazibalo se je od vzhoda do zahoda . . .

Solnčnik ji je padel na tla v rdeči prah; spogledala sta se z motnimi očmi in sta molčala.

Tam, sto, dvesto korakov od poti je stala sredi travnika gruča hrastov. Ni se zgenilo težko, temno listje, na tleh je bila mehka črna preproga, solnce je tkalo vanjo bele rože.

Lucija je pokazala z roko; on se je ozrl z velikimi, oteklimi očmi, jezik mu je bil suh in okoren, kolena so se mu šibila.

»Ne, Lucija!«

In je stopil s poti na travo. Lucija se je oklepala njegove roke, zdelo se mu je, da se ga oklepa z vsem vitkim, mehkim, kačjim telesom. Šla sta počasi, noge so bile nerodne in so se spotikale ob krtinah.

»Vročé je, Bog vedi!« je izpregovoril on in sram ga je bilo neumnih besed; v glavi mu je bilo topo in trudno.

»Vročé je!«

Njene ustnice so bile odprte, da so se svetili drobni ostri zobje. Oči so bile suhe in vroče kakor nebo nad njima.

Tam je bila mehka temna preproga; težko hrastovo listje je molčalo v poletnem snu; velika muha je brenčala v širokem kolo-barju, utihnila je in je izginila.

II.

»Ali bi šel, ali ne bi šel?« si je mislil. Ženiral se je tovarišev, sam ni vedel zakaj. Zdelo se mu je, da mu je zapisano na čelu, kar se je godilo v njem in ž njim.

Stopil je v krčmo in je ugledal obraze, ki so se mu posmihali. Troje prijateljev je sedelo v kotu za nepogrnjeno mizo. Pili so in kartali.

»Ali te je ujela?« ga je vprašal dolgi, jetični Greben. Imel je v ustih kratko pipo in, kadar je govoril, jo je porinil v kot, ki se je globoko povetil, tako da je napravil obraz zabavljiv in ironičen vtis.

»Ujela me je!« je odgovoril Jakob mirno in je prisedel.

Večni jurist Krničar je odložil karte; ni se mu več hotelo. Ko je bil vstopil Jakob, se je ozrl nanj s čudnim, pol zasmehujočim, pol pomilovalnim pogledom. Tudi Krničar je bil jetičen; majhen, suhljat človek sivkaste polti in redkih besed. Oženjen je bil, imel je precej beraško službo pri magistratu in se je pripravljal neprestano, da bi študiral dalje; ali izgovarjal se je le bolj samemu sebi, na tihem je vedel, da je dovršil študije in življenje. Nekoč je bil kos poeta, ali zdaj ni maral govoriti o tistih časih, ko je igral lepo vlogo nadobudnega mladeniča in veliko obetajočega talenta. Če ga je kdo vprašal, mu je odgovoril na kratko, da se mu je muza obesila. »Je že vedela zakaj!«

»S tisto Lucijo hodiš?«

Krničar je pogledal Jakovu naravnost in skoro srepro v obraz, tako da je Jakob umaknil pogled in mu je šinila kri v lica.

»Ž njo hodim. Kaj ti ni prav?«

»Ni mi prav!« je odgovoril Krničar trdo. »Varuj se! Ta punca je — vedomec . . .«

Jakob se je zdrznil, začudil. Presenečena sta se ozrla na Krničarja tudi dolgi Greben, ki je vzel pipo iz ust, in debelušni, leni Pasar, literat, ki je pisal feljtone, kadar ni imel za tobak, in ki je drugače sanjaril po dolge dni udobne lene sanje in snoval načrte, o katerih je vedel, da jih ne dovrši nikoli. Začudil se je Pasar in nato se je zasmel široko in zadovoljno.

»Vedomec — dobro si jo krstil. Samo vedomci imajo take oči.«

Jakob je pogledal temno in resno.

»Vedomec torej, če hočete! Vedomec je moja nevesta!«

Krničar je udaril ob mizo, da se je prevrnil kozarec; skočil je k Jakobu in ga je zgrabil za prsi.

»Ali se ti blede?«

Jakob mu je strmel v obraz.

»Če se ti blede, te vprašam?«

»Pusti mi telovnik! Ni mi do šale.«

Krničar se je obrnil počasi in je sedel. Sivobled je bil v lica in oči so se mu svetile v čudnem plamenu. Ali plamen je ugasoval, na ustnice se je vračala zasmehujoča in pomilovalna poteza. Pil je, in ko je nato izpregovoril, je bil njegov glas spet miren in skoro hladen.

»Torej si se naveličal tega življenja?«

»Do grla!«

»Če je tako, seveda! In v službo misliš?«

»Da. Prav zdaj mi je prilika ugodna, da dobim službo, ki je zame kakor nalašč. Žurnalista sem vendarle rajši nego uradnika; nemumno bi bilo, če bi se zakopal v urad brez izpitov. Nobene prihodnosti! Tako pa sem v tesni zvezi z dnevnim življenjem, z literaturo, s politiko, in preostaje mi tudi še časa, da študiram, če se mi bo hotelo . . . Sit sem tega življenja!«

Končal je hlastno, kakor da bi se bil izpozabil predaleč.

Debeli Pasar se je smehljaj; svetila so se mu žarko tolsta lica.

»Drugače si govoril včasih. Takrat bi se bil prej zakopal v urad nego v uredništvo. Če si cesarski kraljevi, ali deželni, ali mestni hlapec, ti živa duša ne more očitati ničesar. Prodal si za pošteno ceno samo svoje priučene zmožnosti. Prepričanje ti je še zmerom kolikor toliko svobodno, posebno če ga hraniš za zaklenjenimi durmi. Drugače pa je z žurnalistom. Prodal si samega sebe. Tam se ne pravi zamolčati prepričanje, zakleniti ga za varne duri; — na semenj ž njim! Zgodi se lahko, da ti je na poti ob vsakem koraku, zgodi se lahko, da moraš pljuvati nanj . . . Tvoje so te litanije, kaj se ne spominjaš več?«

»Če so litanije moje, tedaj mi jih pusti; opravi sam!«

Umolknili so; nekaj hladnega in neprijaznega je bilo stopilo mednje.

»Kaj delaš zdaj?« je vprašal Krničar, pol namenoma in pol zato, da bi prekinil molk.

Jakob je imel navado nekaterih poetov, da je govoril rad in ob vsaki priliki o svojih delih in načrtih. Odgovoril je hitro in gorkeje.

»Nimam zdaj nič posebnega. Sami načrti me ovirajo, da bi delal, neprestano so okoli mene kakor živa bitja. In bojim se zmerom, da bi ne začel prezgodaj. Kadar je delo pred mano, tedaj šele spoznam, da še ni bilo dozorelo v meni; in ta čut je zelo neprijeten.«

»No, kaj nameravaš? Povej nam o svojih načrtih!«

Jakob se je začudil, zakaj Krničar drugače ni maral takih razgovorov.

»Zasnoval sem dramo iz kmečkenga življenja na Dolenjskem . . . in tudi z neko zgodovinsko tragedijo se ukvarjam . . . naposled pa me zelo vznemirja in vabi snov, ki bi bila pripravna za roman: obširna in pisana slika naših političnih razmer . . .«

Govoril je zmerom bolj počasi in naposled je umolknil v zadregi. Krničar je ob njegovem pripovedovanju gledal na mizo in se je smehljaj zmerom bolj zlobno. Nato se je ozrl Jakobu v obraz in se je zasmejal grohotoma.

»To vse, praviš, da dovršiš?«

»Vsel!« je odgovoril Jakob neodločno, pol jezen in pol začuden.

Krničar se je sklonil k njemu in se mu je smejal v lice.

»Ničesar ne boš dovršil! Ničesar ne! Niti besedice ne boš napisal! Si že obsojen! Vedomec te je zgrabil in te ne izpusti več! Nikoli več, verjemi!«

»Ljubim jo,« je dejal Jakob kakor opravičujoč; nato pa je nadaljeval hlastno in glasno, v presekanih stavkih:

»In prav je, da jo ljubim, in čas je bilo! Do grla, sem dejal, da sem sit tega življenja, in zdaj šele vidim, kako ostudno je. To ni življenje in jaz nisem bil človek. Senca, vrag vedi, mrtvec, ki je bil ostal pomotoma na zemlji in straši zdaj po ulicah! In če bi bil v tem sanjarjenju napravil bogve koliko lepega, bi vse skupaj ne bilo vredno ene same ure resničnega življenja. Živeti hočem kakor drugi ljudje, med njimi in z njimi. Kaj filistri! Zaviden sem jim bil, ker žive, kakor je bil Bog ustvaril ljudi in živali, da žive. Ne maram več stati ob poti in zabavljati, ko mi je srce polno zavisti in vsega hudega. Živeti hočem!«

Razgrel se je bil, in ko je govoril, je mislil sam, da je govoril iz srca in iz prepričanja. Krničar pa se je bil zamislil. Izpregovoril je šele po daljšem premoru:

»Povedal bi ti, dragi moj, ali usta so, mi zaklenjena z devetero ključalnico. Kaj misliš resnično, da boš živel?«

»Živeti hočem!«

»Ali na svetu so ljudje, ki ne morejo živeti. Ne smejo živeti, ker jim je usojeno, da stoje ob poti. Kakor kljuseta, vprežena v voz: zaželi se jim na zeleni travnik, toda bič švigne, nategnejo se vajeti . . . Doslej si sanjal, blodil kakor muha v poletnem solncu in dobro ti je bilo. Komaj si vedel, kaj ti je usojeno. Živ človek si bil v grobu, spal si in sanjal prijetno. Zdaj pa si se vzbudil, ali iz groba ne moreš. In to, dragi moj, je neprijeten položaj . . .«

Pričeli so kartati. Krničar ni izpregovoril več besede, ves večer mu je bil obraz teman in osoren.

Stopil je v gostilnico mlad, še skoro golobrad fant. Oblečen je bil v dolg vihrajč havelok, na glavi je imel pomečkan klobuk, kravata je bila malomarno zavozlana in umazana. Smejal se je veselo, malo otročje in je prisedel.

»Kaj mislite, koga sem srečal?«

Ozrli so se brez zanimanja.

»Lucijo!«

Osupla in kakor prestrašena sta mu pogledala v obraz Jakob in Krničar.

»Da, Lucijo!«

Zavzdihnil je skoro ter se pogladil z roko po čelu.

Krničar, ki je mešal, je položil karte na mizo in se je nasmehnil prav z istim nasmehom, s katerim je bil pozdravil Jakoba.

»Ali nisi morda že sit tega življenja?«

Mihélec je pogledal nekoliko osupel, nato pa je odgovoril zamišljen:

»Sam ne vem . . . Res se mi zdi že pusto in rad bi živel . . . Ali kako si ugani? Pravkar mi je bilo prišlo na misel in komaj sam sem se zavedal.«

Krničar je mešal karte in ni odgovoril.

(Konec prihodnjič.)

Mlada lira.

Ustvarjeno je.

Nebo ustvarjeno je zvezdam
in zvezde zlate za nebo . . .
Ustvarjena je ptica logu
in log ustvarjen je za njo! —

Ustvarjena je vrtu roža	Ustvarjena je srcu ljubav,
in roži je ustvarjen — vrt . . .	srcé ustvarjeno za njo . . .
Ustvarjeno življenje smrti —	Brez nje pokoja, tihe sreče —
ustvarjena življenju — smrt!	ne da mu zemlja — ne nebó!

Srečanje.

Glej, srečala sva se nekdej	Glej, srečala sva se . . . razšla,
na tisti lepi stezi,	v radosti ti — jaz v boli
ki vodi ljubav v blažen raj —	in več ne srečava se pač
in srca k sladki zvezi . . .	na stezah teh nikoli. —

Videla davi sem tebe . . .

Videla davi sem tebe, o dragi,
videla tvojo prelepo gospo . . .
Z milim pogledom, sladko smehljajočim
si ji pogledal globoko v okó! —

Bog ji ohrani te jasne poglede,
radost v očesu, na ustnicah smeh!
Zvesta ljubezen i Bogu je draga —
varati srce vseh grehov je greh! —

Nebo napojilo je rože . . .

Nebó napojilo je rože
z rosámi v tihotnih nočeh . . .
Zasanjale mlade so rože,
zasanjale — s solzo v očeh.

Pač sladke ljubezni so sanje,
ni dan jim besedni izraz —
O, rada spominjam se nanje,
kakó sem jih sanjala jaz! —

Kaj plakate, rože dehteče?
 Kdo vkrade vam srečo — o kdo?
 Nemara mladenič na vasi
 že kleplje in brusi kosó? —

Le plakajte v tihi bolesti,
 saj sladke so take solzé:
 »V poljubih jih solnce popije
 pa vlije vam ljubav — v srcé.« —

Polnoč . . .

Pod nebom neskončnim je plavala
 zvezd jasnih ozarjena noč . . .
 in misli je moje srečavala
 in pesmi večerne gredoč.

Uprla je svoje veliko okó,
 pogledala mi je v srcé . . .
 »Tu notri je mračno, mračno takó,
 na nebu pa zvezde žaré!«

In vlila mi v dušo je novih sanj
 in v srce nádej mi nebroj!
 Polnoč! — A v duši mi vstaja dan!
 Mir božji povsod — a v njej nepokoj!

Kadar med zvezdami zvezda ugasne.

Kadar med zvezdami zvezda ugasne,
 kam pač odplava v brezdanji vsemir?
 Kdaj se povrne med sestrice jasne,
 ali ugasne, izgine za zmer? —

Kadar med rožami roža povene,
 kdaj pač umrlo zbudi novi maj? —
 Kadar ljubezni kdo srce zaklene,
 kdo da mu vero in upe nazaj?! —

M. P. Nataša.

Karel vitez Scherzer.

Spisal Bogomil Vošnjak.

Prodesse mundo.

Mož, ki je pred nekaterimi meseci umrl v solčni Gorici, je bil eden izmed najimenitnejših avstrijskih potopiscev in narodnih gospodarjev. Znanstvenik in politik najde njegovo ime zabeleženo v zgodovini razvitka avstrijske trgovine in prometa. Predolgo je živel. Ako bi bil umrl pred desetimi, dvajsetimi leti, odmevalo bi njegovo ime po vseh domačih in tujih listih, ki bi na dolgo in široko poročali o njegovem življenju in delovanju. Šablonski in suhoparni so bili izpiski iz naučnega slovarja, ki so se objavljali ob njegovi smrti v večjih dnevnikih. Nemci onostran meje so se nekoliko bolj zanimali za plodonosno in naporno delovanje znanega pisatelja, nekateri veliki nemški dnevnikarji so prinesli nekoliko površno pisanih feljtonov. Umrl je, ko je že zdavno odklenkalo gospodarski struji, katero je on zagovarjal in katere goreč pristaš je bil. Onega leta, ko je bila na Dunaju svetovna razstava, je vzkliknil neki dunajski list: »Kdo ne pozna Scherzerja?« Odslej je sicer njegova priljubljenost med veliko množico ginevala, pač pa je njegov ugled naraščal med znanstveniki. Ni napisal nam edino le cele vrste knjig, ki zavzemajo prvo mesto v nemški potopisni literaturi, ampak on se je tudi izkazal kot kapaciteta na narodnogospodarskem polju.

Scherzerjev oče je bil ugleden in premožen dunajski meščan. Želel je, da bi postal njegov sin po dokončanih šolah uradnik. Sinu pa to ni bilo všeč. Tedanji ravnatelj državne tiskarne je mnogokrat prihajal v Scherzerjevo hišo in ni čuda, da se je mladenič začel ogrevati za črno Gutenbergovo umetnost. Zljubilo se ni mlademu Scherzerju sedevati pri kodeksih rimskega in kanonskega prava ter se zakopavati v poznejših letih v suhoparne, prašne akte. Kot navaden stavec je vstopil v državno tiskarno. Nekoliko let pozneje se ga je polastila želja, spoznavati tujino in se izpopolnjevati v svoji stroki. Leta 1838. je šel na potovanje. V poštnem vozu je potoval mladi, podjetni stavec v Lombardijo in na Benečansko. Prepotoval je nadalje Nemčijo. Posebno v Lipsiji je temeljito proučeval nove naprave v tamošnjih tiskarnah. Na Pruskem se je seznanil z Elizabeto Fry, ono znano plemenito Angležinjo, katero so imenovali

Nemci »den Engel der Gefängnisse«. S to filantropsko ženo je obiskoval pruske ječe ter ji pomagal razkrivati bedo kaznjencev. Elizabeta Fry mu je dala priporočilna pisma, ki so ga pozneje uvajala v najodličnejšo angleško družbo. Predno je pa stopil na angleška tla, prepotoval je Belgijo, Nizozemsko in Francijo. V Parizu se je mudil dalj časa. Odločilnega pomena za poznejšega narodnega gospodarja je bilo njegovo bivanje v Londonu, kjer se je seznanil z merodajnimi činitelji javnega življenja. Žalostna čuvstva so gotovo navdajala mladega moža, ko je primerjal tedanjo Avstrijo z Anglijo. V Avstriji je neomejeno vladal Meternichov absolutizem. Občna opasna stagnacija je bila posledica tega nesrečnega sistema. V Angliji je pa mogel mladi mož opazovati, kako blagodejno je vplival krepko ukoreninjeni tradicijski angleški parlamentarizem na vse panoge državnega življenja. Angleška industrija, ravnajoča se po naukih Smithove šole, se je ravnokar sijajno razvijala. Ni treba se nam čuditi, da se je mladi Scherzer skoro začel navduševati za angleško ustavo, gospodarsko življenje in posebno pa za Smithove gospodarske nauke. Tem vtiskom v mladih letih je treba pripisovati, da je Scherzerja pozneje vedno prešinjal pravi entuziazem za svobodni politični razvitek, prosto trgovino in Smithove gospodarske nauke.

Vrnivši se na Dunaj, je hotel ustanoviti tiskarno z najnovejšimi napravami, ali prisiljen je bil opustiti to namero. Ni mu bilo usojeno, da bi on knjige tiskal, ampak imeli so drugi njegove knjige tiskati. Odslej se je začel temeljito pečati z narodnim gospodarstvom, izpopolnjeval svojo izobrazbo ter se bavil z različnimi jeziki. Hude preglavice mu je delala l. 47., ko se je že vse pripravljalo na ono strašno burjo, cenzura, ki je šele po dolgem obotavljanju dopustila, da se natisne njegov prvi spis »Über das Armthum«. Burno leto 48. je tudi Scherzerja sklicalo na poprišče. Zapustiti je moral pisalno mizo in svoje knjige ter kreniti na ulico. Med demagogi ga pa meseca marca ne vidimo. Dasi so bili voditelji liberalne stranke njegovi znanci in prijatelji, dasi je bil njegov brat načelnik meščanske straže, vendar se ni posebno udeleževal politične borbe. Šel je na ulico in si poiskal somišljenike, svoje nekdanje vrstnike, stavce. Zbiral jih je okoli sebe, izkušal jih je vzgojevati in izobraževati ter jim raztolmačiti, kaka naj bode prava svoboda in človeška enakopravnost. Govorilo se je pri teh sestankih o vedi, politiki in tiskarski stroki. Ali si moremo misliti lepšo sliko, nego je ona, katero so nudili ti sestanki? Okoli visokoraslega in lepega, mladega moža so zbrani stavci, ki so ravnokar prihiteli iz tiskarne, dovršivši svoje

delo. Pol ure prej so še stali pred tiskarskim strojem, in sedaj se že raznašajo po dunajskih ulicah še mokri in po trokovnem črnilu duhteči iztisi, ki javljajo najnovejše novice in kličejo v boj za svobodo proti kamarili in birokraciji. Z napeto pozornostjo poslušajo mladega moža stavci v dolgih, modrih predpasnikih, z rokami, zamazanimi od tiskarskega črnila. V svesti si je govornik, da govori onim, ki največ pripomagajo, da se ideje neverjetno hitro razširjajo med množico. Scherzer je izprevidel, da je treba organizirati stavce, in še tistega leta je ustanovil »Gutenberg-Verein«. Njemu se imajo stavci zahvaliti, da se je mezda povišala in da se je vpeljal nedeljski počitek. Ustanovil jim je tudi knjižnico, da bi imeli stavci priliko, popolnjevati svoje znanje.

Solnce se je brzo skrilo za črnimi oblaki. Absolutizem je zmagal v Avstriji. Za Scherzerja radi tega ni bilo več obstanka doma, pobegnil je v svobodno Britanijo. Novič je prepotoval Nemčijo in Francijo, da bi si širil obzorje. Neprijetno iznenadenje je čakalo Scherzerja doma. Komaj se je bil vrnil in že je bil pozvan pred vojaški sod, ker se je udeleževal delavskega gibanja ob času revolucije. Vojaški sod ga je oprostil. V Meranu se je seznanil s slovečim znanstvenikom in prirodoslovcem Moritzem Wagnerjem, stricem znanega berlinskega profesorja narodnega gospodarstva, Adolfa Wagnerja. Sklenila sta prepotovati centralno Ameriko in jo znanstveno proučiti. Vlada severnoameriške unije je bila prizadevanjem in težnjam obeh učenjakov vrlo naklonjena. Scherzer je prepotoval Nikarago, Kostariko, Guatemalo, Konduras in San Salvador. Prehodil je kraje, kjer se še ni prikazal človek bele polti. Izkopaval je indijanske spomenike, zbiral gradivo za gospodarske in naravoslovne študije. Marljivost in delavnost obeh učenjakov je presegala vse meje. Tekom tega potovanja je nastala zbirka, obsegajoča štiridesettisoč nevretenčarjev. Tudi Jamaiko, Haiti in Kubo sta obiskala pri tej priliki. Temeljito se je Scherzer že tedaj seznanjal z neznosnimi odnošaji zanemarjenih in izsesanih španskih kolonij, ki so stokale pod jarmom povsem gnile španske uprave. Že ob onem času je bil Scherzer prepričan, da Španija ni zmožna reformirati svoje uprave in da mora prej ali slej izgubiti te rajske otoke.

Na lastne stroške je potoval Scherzer. Samoumevno je, da pogoltno tako znanstveno potovanje po krajih, koder ni nikakih prometnih sredstev, velikanske vsote. Bil je pravzaprav vendar idealist, ki je hotel priboriti domovini ugled tam preko morja v centralni Ameriki

in učiniti, da bi vezale domovino s temi prekmorskimi kraji skoraj krepke trgovinske vezi. Prepotoval je tudi Meksiko. Pri tej priliki je proučeval španski narodni značaj in je spoznal, da temu degeneriranemu plemenu ni zaupati. Ko ga je nekega dne več let pozneje vprašal nadvojvoda Maksimilijan v Miramaru, ali naj sprejme krono meksikansko, odsvetoval mu je najodločneje. Poznal je pre-dobro razmere.

Na Dunaju niso imeli zmisla za Scherzerjeve patriotske težnje. Radi nedovoljene odsotnosti je bil pozvan pred vojaški sod in obsojen na osem dni hišnega zapor. Sodeloval je potem več let pri staroslavni avgsburški, pozneje monakovski »Allgemeine Zeitung«, kateri je še dopisoval več desetletij pozneje. Njegovo pero je bilo ostro in nekateri njegovi članki so vprav razburkali javno mnenje, da ga je izdajatelj Cotta sam svaril, naj piše oprezneje. Silno osupnil je Scherzerja nekakega dne poziv finančnega ministra Brucka, naj pride k njemu. Scherzer se je bal zasledovanj, ali kako se je začudil, ko ga je minister prijazno sprejel. Pred seboj je imel Bruck zemljevid celega sveta. V treh dneh je Scherzer sestavil obširno spomenico o nameravani znanstveni ekspediciji okoli sveta. Peljal se je nato v Trst k Maksimilijanu, s katerim se je dolgo posvetoval o ekspediciji. »Denarja, kolikor hočete, vam je na razpolago«, mu je zaklical Maksimilijan, ko se je poslovil. Scherzer se je z vso vnemo poprijel dela, potoval na Nemško k Liebigu, Ritterju in Humboldt, s katerimi je pretresoval, kako se naj ekspedicija pripravlja na potovanje. Posebno Humboldt se je silno zanimal za to znanstveno podjetje. Scherzer je bil imenovan za historijografa ekspedicije. Dne 30. aprila 1857. l. je odplula fregata Novara iz tržaške luke, kamor se je vrnila, dovršivši svoje potovanje okoli sveta, dne 28. avgusta 1859. l. Avstrija je bila premagana na italijanskih bojiščih, Francozi in Piemontezi so bili zmagovalci nad našimi polki. Po vojaškem pravu bi se bili Francozi lahko polastili fregate Novare, ki se je tedaj vračala po Sredozemskem morju domov, ali Napoleon je zaukazal, da se ne sme nobena vojna ladja bližati fregati in je nadlegovati; na fregati se nahajajo znanstveni zakladi in veda je mednarodna, radi tega naj bode fregata nevtralna. Pravi smoter potovanja fregate Novare je bil sklepati trgovinske zveze s tujimi narodi in državami. Scherzerjeva naloga je bila, popisati celo potovanje. Prva izdaja je bila takoj razprodana. Nemški knjigotržci se niso spominjali, da bi se bila kaka knjiga razpečala kdaj v tolikih iztisih. Bil je to pravi dogodek za nemško knjigotrštvo.

Znani belgijski narodni gospodar Laveley je v dolgem in duhovitem esêju ocenil silno laskavo to znamenito Scherzerjevo delo. V sedemintridesetem letniku »Revue des deux mondes« sem našel njegovo zanimivo oceno. Na prvi pogled spoznamo, da jo je pisal Francoz, tako živahno, globokoumno in duhovito je pisana. Laveleyu je knjiga dokaz, da je intelektualno življenje v Avstriji oživelo. Nova konstitucionalna doba je provzročila, da je nastal ta preobrat. Doslej se Avstrija ni posebno odlikovala na znanstvenem polju in je v tem oziru zastajala za Nemčijo. Knjiga, kakršna je »Potovanje fregate Novare«, je dokaz občne regeneracije avstrijske države. Scherzer ni samo narodni gospodar in prirodoslovec, ampak tudi umetnik.

(Dalje prihodnjič.)

Samotarju.

Le spusti se v vrvenje,
ne boj se ga nikar:
glej, kak smehlja se jasno
nad tabo solnca žar!

V poročnem krilu cvetnem
pozdravlja ves te svet,
ljubav obeta sladko
mnog žarek ti pogled.

Naprej, dokler je dan še . . . !
Ne bodi len in pust:
po cvetkah sezi rdečih,
pij nektar ženskih ust!

Kaj to, če med cvetovi
preži kak zloben trn,
če v očkih spi nedolžnih
prevare demon črn!

Zamiži pa udaj se . . . !
Saj mlad si, čil in zdrav
in pameten — si tudi,
za srečo ravno prav . . .

Življenje v čaši svetli
skrivnosten je napoj:
svet hoče, da si vzameš
i ti požirek svoj

in da si las ne beliš,
pil strup si li, pil lek! —
Tako možak ugleden
končaš dni svojih tek . . .

Ivan Prosekar.

Črtice.

Spisala Zofka Kvedrova.

IV.

Moja mala stoji v kotu.

Kadar jo kaznujem ali kadar je žalostna, pa gre v kot. Majhen kotichek je to med omaro in zidom, prav kakor pripravljen za njeno malo, drobno osebito.

In tiho me gleda od tam.

Spočetka niti ne opazim. Pišem zatopljena v misli, kakor da je ni niti v sobi. Ali njene oči, te velike, tople, temnomodre oči, me gledajo brez prestanka. Zganem se. In zdaj šele jo opazim. Velike solze ji vise na onih njenih krasnih, dolgih trepalnicah, rožasto lice je še mokro, a male, sladke ustnice so rdeče, stisnjene v žalobi.

Nekaj me prešine in zardim. In hipoma me je sram pred temi pametnimi, lepimi očmi.

Pred četrto ure je bilo. Pisala sem. Ona je prišla k meni, hotela je, da jo poljubim. Poljubila sem jo površno in v naglici. Odšla je, ali takoj se je vrnila. In zopet sem jo morala poljubiti. Storila sem to, ali nevoljna, da me moti.

»Ravno čas imam za to!« sem vzkliknila.

Igrala se je nekaj časa, a kmalu je bila zopet pri meni.

»Mama!«

»Kaj?«

»Mama rada!«

»Eh, pusti me! Mama mora pisati!«

»Mama!«

Nisem je hotela slišati. Ali ni se dala odgnati. Potezala me je k sebi in z roko me je izkušala pogladiti po obrazu. To me je razjezilo.

»Če ima človek kdaj mir! Na, tukaj imaš!« In udarila sem jo po roki.

Nič ni zajokala, samo odšla je in jaz se dalje nisem zmenila zanjo.

Ali ti žgoči pogledi so me predramili. Žalostni so bili ti otroški pogledi in očitajoči.

In sramovala sem se hipoma.

Še zdaj je bila njena ročica rdeča. A iz njenih mokrih, velikih oči me je gledala ta njena dveletna, nežna, uplašena dušica z nekim žalostnim začudenjem, očitajoče in vprašujoče.

Zakesalo se mi je v srce in zbolelo me je v prsih. Žal se mi je storilo nad njo. Pokleknila sem k njej in poljubila to mehko, malo, rdečo ročico, kajti bilo mi je, kakor da sem jo oskrunila s svojim nepravičnim udarcem.

Kako je možno udariti tako milo, otroško ročico iz jeze, iz nizke, slepe strasti?! Taka majhna, nežna ročica, ustvarjena, da se je človek veseli, da jo ljubi in boža!

»Ti moja mala, odpusti mi! Odpusti, da sem tako brezčutno ranila tvojo nežno, mlado dušico!«

Govorila sem ji te in še druge besede. Ni razumela mojih izbranih izrazov, ona, dveletna; ali moja čustva je razumela. In ko sem ji dejala, kesaje se in žalostna nad seboj: »Mama ni dobra!« mi je odgovorila hipoma in radostno: »Mama je dobra!« in se me pristrčno oklenila okrog vratu. Iz njenih toplih, lepih oči je izginila vsa žalost in vsi očitki in sama ljubezen mi je sijala iz njih.

Otroci odpuščajo lahko in z vsem svojim bitjem. Mi veliki ne znamo odpuščati, — ne pozabljamo!

Ali zaobljubila sem si ono popoldne: kadarkoli bom nepravična, moja mala, vselej pridem k tebi in ti porečem: »Odpusti mi!«

O ti moja zlata, ljubljena, odpuščaj mi, prosim te, vselej tako rada, iz vsega srca, popolnoma in brez pridržka, kakor si mi zdaj, tudi ko boš že velika in ko tvoja duša ne bo več tako mehka in zaupljiva! —

V.

Utrujen je sedel mladi učitelj pri svoji mizi. Utrujen in zmučen je bil od tega suhega, vročega leta, ki je leglo po vseh poljih in ravninah naokrog. Vse je bilo velo, utrujeno, zaspano in leno. Tiho je ždela vas v plitki dolini kakor nema, medla starka ob potu. Samo muhe in mušice so plesale v velikih rojih okrog hiš. In tudi v šoli so brenčale, kjer je bil zrak še bolj dušljiv in vroč nego zunaj.

Učitelj je povzdignil glas, da se iznebi te mučne toposti, ki mu je mrtvičila vse ude in vse bitje njegovo. Zaspano in brez zanimanja so ga poslušali otroci. In še nikdar se mu niso zdeli njih obrazi tako neumni in brez vse inteligence kakor danes. Tibi so bili in mirni in samo njegov glas je nekako tuje in preživahno donel

po sobi in odhajal venkaj v prazno, pusto vas. Vse te oči, ki so štrlele vanj, so se mu zazdele mrtve in kakor steklene. Nič ni živelo, nič se ni zazibalo v njih, bile so kakor slepa okna opuščenih hiš.

»Kaj nimajo duš!« si je mislil. »Čemu vse to? Čemu se mučim in jim govorim! Saj je vse smešno in brezuspešno!«

Obmolknil je in zdaj se ga je utrujenost še bolj pollaščala, taka topa utrujenost, brez misli, neprijetna in težka. Iz vseh teh topih oči je prihajala, zoprna in dušeča.

In mislil je, da ni utrujen samo od danes. Od celega leta je utrujen, odkar je prišel jeseni sem, mlad, čvrst in poln sanj o svojem poklicu.

»Vse te mlade duše se bodo budile pod mojimi rokami. Rahlo, rahlo se jih bom dotikal in cvetle bodo bogato!«

To je mislil, ko je prišel v ta kraj, v ta zapuščeni, surovi kraj, kjer ni duš, ker so že vse pomendrane, bolne in ubite. Mrtve so in zastonj jih budiš.

Sejal je vso jesen in vso zimo, in zdaj v letu se ne zlati niti eden klas. Niti ene od teh mnogih oči ga ne gledajo toplo in pazljivo, niti ene ga ne poslušajo z zanimanjem. In vse, kar znajo, kar jih je naučil s trudo in, vse je brez duše, trdo in hladno, kakor kadar naučiš kaj papigo ali škorca ali drugo žival.

Postal je žalosten. Žal mu je bilo teh mnogih izgubljenih dni, žal mu je bilo svojih praznih sanj, žal mu je bilo teh otrok, topih, lenih, brez duš in brez inteligence.

Hkratu se je spomnil, da je njegova dolžnost, da jim pripoveduje, da jih uči. Dolžnost!

In zopet je začel.

»Poslušajte!«

Vzdramili so se malo in on jim je pripovedoval o konju. Trudil se je, da bi bilo njegovo pripovedovanje zanimivo, vpletel je smešnico vmes, da bi se otroci zasmejali in ga poslušali bolj pazljivo. Ali niti zasmejali se niso.

In resignirano je nadaljeval svoje pripovedovanje.

»Konj je pametna žival, zelo pametna žival. Svoj hlev pozna in vsa pota, po katerih je kdaj hodil. Sam najde domov, sam se ogne, ako voznik ne pazi ali spi, in mnogo več nesreč bi se zgodilo, ako bi konj ne bil tako pameten kakor je.«

Pripovedoval je, ali otroci so spali z odprtimi očmi.

In naenkrat ga je razjezilo, da so otroci tako topi. Udaril je z ravnilom po mizi.

»Ne spite! Prebudite se!«

Začel jih je izpraševati, kar po vrsti, od prve klopi.

»Kaj sem pripovedoval?«

Nekateri so molčali, drugi so odgovarjali nerodno in zmedeno.

Bil je že ves zmučen od njih toposti. Poklical je najpametnejšega od vseh, ki se vsaj bal ni in je govoril, če je kaj vedel.

Odgovarjal mu je dovolj povoljno.

»Poznaš ti konja?«

»Kaj bi ga ne; saj ga imamo doma.«

»In je pameten?«

»Pameten. Vsak teden, kadar gremo v trg, nas pripelje sam domov. Vse tri, mene in očeta in mater.«

»Kako to, saj ga oče vodijo?«

»I sevel! V krčmo gremo, pa se ga malo napijemo. V trgu je žganje za en krajcar ceneje pri fraklju nego v naši vasi. In oče pravijo: Pijmo ga, saj je ceno in za zdravje je! Na potu domov pa se uležemo na vozu in zaspimo, naš belec nas že sam pripelje v vas!«

»Sedi!« mu je rekel učitelj in težko je izgovoril to besedo, kajti v grlu ga je dušilo.

Ali naj pove šoli, da je žganje škodljivo, da je pijančevanje grdo in gnusno? Iz početka jim je še pripovedoval take reči, zdaj pa že dolgo ne več. Vsa vas pije, vsa župa, ves kraj. Ženske pijejo in otroci.

»V nedeljo sem bil pa pijan!« se bahajo med seboj in ponosni so — pijani so bili otroci in odrasli.

Utrujen in zmučen je bil mladi učitelj, ki je imel toliko smelih in lepih sanj jeseni. Zmučen je bil od teh dolgih mesecev, ko je budil te mlade, zastrupljene in tope duše. Ali nihče več jih ne prebudi, mrtve so, zadušene so bile v kali.

In videl jih je vse te tope in lene otroke, ki so sedeli pred njim, videl jih je velike in odrasle, in vsi so bili slabi ljudje, pijanci, ljudje z gnilimi telesi, neumni in omejeni, brez duš in brez zdravja.

Zunaj je ležalo leto, težko, dušeče in suho leto, ki pije vse soke iz rastlinja in ljudi. In sililo je v šolo in še globlje so se pogrezali otroci v svojo topost in vedno bolj se je pollaščala mladega učitelja lena in moreča resignacija. In bilo mu je, kakor da ti vroči, dušeči dnevi nikoli ne minejo, da izpijejo in izsesajo vse soke iz vsega in tudi iz njega, da se nikoli več ne vrne dež in hlad in zdrava, sočna svežost.

Tiho je ždela vas v plitki dolini, težko je ležalo razpaljeno nebo nad krajem in v šoli so sedeli otroci in učitelj s praznimi, topimi očmi, mirni, tihi, brez misli, kakor učarani.

Kip.

Oj deklica lepa, deklica zala,
zakaj ti vsak dan poljubljaš ta kip?
Saj solncece nisi,
ki vsak dan ga greje.
Saj vetrček nisi,
ki nanjga zaveje.
In tička ti nisi,
ki k njemu prispeje.
Še manj pa ščip,
ki zvečer se mu smeje.

Če je kip tvoj patron,
pa ga prosi za kaj,
a poljubček, poljubček
pa meni daj,
ki čutim gorko . . .
Le poskusi srčno!
Če ti žal bo, seveda,
pa — mož beseda —
dobiš ga — nazaj!

Fran Valenčič.

To hipi so . . .

To hipi so, ljubec moj ti,
ko s tabo v gorečem objetju,
ko s tabo v pijanem zavretju
se duša mi vroča smeji . . .

In večnost spomini so — ah,
življenja steze izgrešene . . .
V noč žalosti neutešene
radosti sijaj je to plah . . .

A cilji so moji drugod . . .
V poljubih se mojih ogrevaj,
za svoje priseg ne zahtevaj,
v slovo daj smehlaj mi na pot! —
Vida.

Vodnikovo šolsko poročilo iz l. 1812.

Priobčil A. Aškerc.

Da je bil Valentin Vodnik za časa francoskega medvladja v Ljubljani tudi ravnatelj takozvanih primarnih (ljudskih) šol — *ecoles primaires*¹⁾ — je znano. V mestnem arhivu sem našel doslej v svežnjih iz francoske dobe, ki imajo, mimogrede rečeno, brez dvoma najzanimivejšo vsebino med vsem arhivskim gradivom, par aktov, napisanih od Vodnika samega deloma v nemškem, deloma v francoskem jeziku. Vsi ti Vodnikovi rokopisi se tičejo njegovih »*ecoles primaires*«. Pisal jih je kot voditelj teh šol. Na nemških listinah se podpisuje »V. V., der zeitliche Primair-Schulen-Direktor«, na francoskih pa: »Directeur des ecoles primaires«.

Naj objavim tukaj Vodnikovo šolsko poročilo z dne 28. marca 1812. l.²⁾

To poročilo je zanimivo, prvič, ker je **Vodnikovo**, in drugič, ker nam podaja verno sliko tedanjih »*ecoles primaires*«.

Poročilo se glasi v prevodu:

¹⁾ Inicijativo za organizacijo šolstva v novem kraljestvu »Ilirskem«, katerega glavno mesto je bila naša bela Ljubljana, je bil dal slavni maršal Marmont leta 1810. Vse šole so razpadale v *Ecoles centrales*, *Gymnases* ter *Lycées*. V vsaki občini naj bi bila po ena primarna (ljudska) šola za dečke, v vsakem kantonu (okraju) pa po ena za deklice. Gimnazij naj bi bilo v vsej Iliriji 25. Liceja v Ljubljani in v Zadru sta bila organizirana kot centralni šoli (vseučilišči), kjer naj bi študenti sosednjih provincij dovrševali svojo izobrazbo.

Učni jezik v primarnih šolah naj bi bil po Marmontovem načrtu slovenski.

Francozi so bili torej veliki prijatelji naše narodnosti in posebej zasluži blagi, visokoizobraženi Marmont, da ga Slovenci nikdar ne pozabimo! Sedaj, ko se bliža stoletnica francoske vlade na Kranjskem, bi bilo pač primerno, da se izkaže glavno mesto bivše Ilirije, naša Ljubljana, hvaležno Francozom za njih naklonjenost slovenskemu narodu, n. pr. s tem, da se krsti vsaj kaka nova ulica na ime Marmontovo ali Napoleonovo, ali da se imenuje kaka nova ulica naravnost »Francoska« ulica, če se že ne more postaviti Francozom v Ljubljani poseben spomenik . . .

Pisec.

²⁾ Mestni arhiv. Francoska doba. Fasc. 3., akt 13.

»Ljubljana, 28. marca 1812.

Slavna municipalna komisija!

Podpisanec predlaga poročilo o tukajšnjih primarnih šolah in pričakuje ukrepov, ki se imajo izvesti, da se bo mogel pokorno po njih ravnati.

Šolskih sob je petero. Ena je namenjena »elementaristom«, v drugi je nameščen prvi razred, v tretji in četrti drugi razred, peta pa je risalnica.

Učni predmeti so: 1. v elementarni šoli: poznanje črk, zlogovanje, čitanje, poznavanje števil in njih vrednote, abc-pisanje, in početki v veroslovju; — 2. v I. razredu (primarnih šol): gladko čitanje nemškega, francoskega in deželnega ¹⁾ jezika, nadaljevanje v verouku, gramatična umetnost v deželnem jeziku, na katerega podlagi naj se uče drugi jeziki, potem lepopisje z latinskimi in nemškimi črkami ter računstvo na pamet; — 3. v II. razredu: francoska in nemška gramatika, lepopisje in pravopisje, vera in aritmetika; — 4. v III. razredu: francoski in nemški jezik, aritmetika, geometrija, zemljepisje, pravopisje, lepopisje, spisje in slog; — 5. risanje, ki ga obiskujejo učenci III. razreda v posebnih urah.

Učiteljev je petero: Golob Jožef v III. razredu, Dorfmeister Vincenc v risalnici, Strohmayr Friderik, učitelj lepopisja v dveh razredih, Vinšek Jožef, katehet, Jesenovitz Urban v II. razredu. Poleg teh sta še dva kateheta: Kopitar Andrej in Klander Matevž za I. razred in elementarko.

Število učencev: 1. v elementarki 61, v I. razr. 55, II. razr. 91, III. razredu 62. Navadno se imenujejo gori naštetih razredi: prvi, drugi, tretji, četrti šolski razred ter risalnica.

Bivši učitelj IV. razreda, Sicherl Juri, je bil povišan za profesorja na liceju. Na njegovo mesto so se pomaknili drugi učitelji po razmerju svojih službenih let. Sedaj bi imel priti provizorni učitelj Kopitar Andrej na mesto šestega učitelja, ako ostane dovoljeno število 6 učiteljev — kar je želeti, da se bo mogel ob boleznih stroj naprej pomikati. —

Med 269 učenci jih je plačevalo dosedaj učnino samo 220 na leto po 10 frankov. To sicer ne zadostuje, da bi bila učiteljem

¹⁾ Slovenski jezik imenuje torej tukaj Vodnik še »deželni jezik« *κατ' ἐξοχήν*, t. j. samo slovenščina je bila na Kranjskem deželni jezik prebivalstva, ljudstva; nemški jezik pa še ni bil »deželni«, kakor se per nefas naziva dandanes. Znano je, da je tudi Valvasorju deželni jezik samo slovenščina.

zagotovljena letna plača po 400 frankov, toda brez dvoma se pomnoži število učencev po Veliki noči, vsled česar se doseže potrebna vsota za plačo učiteljstvu.

Dosedanji ravnatelj (namreč Vodnik sam. Op. poročevalčeva) je služil poldrugo leto, požrtvovavši mnogo časa, truda in dela, čisto brezplačno, čeprav ve, da ima (enak) ravnatelj v Trstu na leto 1000 frankov plače v poslednjih letih. Da bi si odtegnil tistih iz octroi-ja dovoljenih ter od 1800 frankov preostalih 200 frankov drugim slabo plačanim učiteljem, to se mu ne zdi spodobno. On (Vodnik) pa tudi kot licejski profesor ne more služiti pro honore; svoje svobodne ure lahko porabi kako drugače. Pripravljen je sicer, da vodi šole še nadalje za remuneracijo po 200 frankov, toda prepušča slavni komisiji, če hoče morebiti izročiti ravnateljstvo najstarejšemu učitelju Golobu. Podpisanec ostane seveda zavodu vdan. —

Račune, kataloge in druge imenike vodi dosedanji ravnatelj tako, da jih more vsak dan izkazati, če treba, tudi predložiti.

Dne 21. t. m. pod njegovim predsedstvom izvršeni polletni izpit ga je prepričal, da so učitelji delavni in vneti in da je velika večina šolske mladine dobro napredovala tudi po sedanjem izpremenjenem šolskem sistemu. Ta uspeh mu daje upanje, da pokaže šola tudi na koncu leta povabljeni izpraševalni komisiji zrelih plodov mladinske izobrazbe ter da zadobi za to laskavo priznanje zadovoljnosti.

Ko bi utegnilo število plačujočih učencev vkljub najugodnejšemu pričakovanju v današnjih razmerah vendarle pasti, misli podpisanec, da naj bi se z imenovanjem novih učiteljev še počakalo, dokler se ne poleže preteča nestalnost. Medtem pa naj bi ostala dva šoli koristna »repetenta« (učitelja) ter si delila svoje dohodke. —

Da pa se pomore šoli ter da bi se učiteljem o prihodnjem Jurjevem zvišala stanarina, prosi podpisanec: Slavna municipalna komisija naj nakaže in izplača iz octroi-ja dovoljene vsote za drva, manjše šolske potrebščine in odškodnino za učiteljska stanovanja. Te vsote so od 1. januarja pa do zadnjega marca potekle. Ravno tako naj se učiteljem izplača za oktober in december leta 1811. zaostala plača v znesku 978 frankov 31 centimov.

Začasni ravnatelj primarnih šol
Valentin Vodnik s. r.«

Vse prav!

Vse prav je tu vrejšeno —
za vse povsod ne raste eno:
na njivi plod rodi se zlat,
na pušči trnje in osát . . .
Na svetu vse pač mora rasti
in stvar se slednja mora pasti:
žival koristna in prijetna,
razumna čbela, srna spretna,
a tudi óselček uhát,
mož moder, oj, takó čelát!
Vse prav! a prvi in pa drugi
dobe naj pašo po zaslugi
in sam si hodi vsak jo brat!
A vam se zdi to neverjetno,
kar jaz sem gledal tisočkrat:
osliček žrl je s tolstih trat
nezmerno, slastno in prevzetno,
a umna si žival je v tugi,
kar že zavrgli vsi so drugi,
pobirala bodeč osát . . .
In gledam — kaj? Žival to ni —
na paši vidim le — ljudi!

S. Gregorčič.

Šinile so plašne sence.

In z večerom sladke ure
so prispele k meni v vas —
Ah, na srčno zadovoljnost
pesem pojem si na glas . . .

Ali kaj je tam v daljavi
vzdihnilo takó? —
Šinile so plašne sence,
zašumelo je drevó . . .

Mar je zapuščeno dekle
čulo pesmi glas?
Mar je solza svetla tekla
čez njen žalostni obraz? . . .

Šinile so plašne sence,
zašumelo je drevó . . .
Pesem tiho, izgubljeno
vmirala je za goró . . .

Roman Romanov.

Legenda o ženski sreči.

Napisal Kazimir pl. Radič.

stvari Bog lepo žensko telo, a predno mu vdihne nesmrtno dušo, reče:

»Zdaj pa položimo še lastnosti, kakor so odločene vsaki posamezni ženski po njenem spolu in namenu, v primerne ude in dele!« Ir zakliče v etersko kraljestvo idej in na rožnih oblakih, v opojnih, vonjivih sapicah priveslajo lastnosti. To je šumelo in šuštelo, hihitalo in skakalo okoli Boga razposajeno plemel! Ta je hotela priti prva na vrsto, drugi ni bilo mesto po volji itd. Posebno trdovratno se je upirala svobodo ljubeča ljubezen in zahtevala čisto resno, da naj ji Bog odkaže za bivališče — jezik (odsehdob nosijo menda res nekatere žene ljubezen samo na jeziku).

»O ti zvijačno motovilce«, jo dobrohotno zavrne Bog oče, »sam ogenj te je in gibanje. Ti spadaš na mokro, ali veš, na mokro, da se malo pogasiš . . . v kri te denem, v krvi je sedež ljubezni.«

Naposled se Bogu vendar posreči to sitno delo in vse srečno porazstavi in naseli, na pr.: kovarnost v možganih in zatišju koščene lobanje; zapeljivost v očeh; jezico v žolču in jetrih itd. Nato si odahne in obriše čelo, po katerem so stale debele znojne kapljice.

»Kam pa mene?« se zasliši droben, nežen glasek.

»Dete, odkod si se pa ti vzelo? Ti si sreča, kaj ne?«

»Ni bilo lepo, Oče, da ste me pustili čakati do zadnjega.«

»Pa res ni bilo prav, hčerka draga, zdaj niti ne vem, kam bi te dejal? Vse oddano, razprodano . . . Brez sreče pa vendar ne morem poslati ženske po svetu. Ali, kaj naj storimo, dete zlato? Prostora ni! Čakaj, glej, ustnice so še proste. Kaj praviš, na ustnice...«

»Ah, ustnice, lepe so res, ali tako očitne, vsak jih vidi, vedno so v nevarnosti kakor cvetni prah na roži in . . .«

»No, in . . .«

Sreča zardi in pokrije si sramežljivo obrazek z rokama:

»In prvi moški poljub me vzame . . .«

»Le potolaži se, zato bo pa tudi vsaka ženska svoj prvi poljub varovala kakor svoj edini in najdražji zaklad; kajti srečna bo samo tako dolgo, dokler bo nosila srečo na svojih nedotaknjenih ustnicah . . . S prvim poljubom žrtvuje svojo srečo možu in družini, do smrti bo zato trpela bolečine in težave.«

O gozdu in nekaterih njegovih ljudeh.

Načrtal dr. H. Dolenc.

(Dalje.)

II.

Kadar se jame bukev razsipavati in ptički vsi pojo, takrat se odpravi tudi gobar na svojo težavno pot. Menim, da dandanes že malokateri več. Gobarstvo je dajalo nekdanj dober zaslužek in je živilo dosti ljudi v naših gozdnih krajih. Gozdov, kakršni so bili, ni več. Goba je izgubila svojo vrednost in gobarji, katere sem jaz še poznal, večinoma same starčke, menim, da so bili zadnji, ki so se še veselili in trpeli po naših gozdovih.

Vem, da marsikateri bralec čudno pogleduje in se povprašuje, kake gobe so to bile, ki so se že tako zgodaj spomladi nabirale in celo le po velikih gozdih in pragozdih. Da ne boste predolgo domnevali, vam takoj povem, da gobe, o katerih bom govoril, ne rastejo po tleh, ampak le po drevju. To je tista goba, katere je imel kdaj vsak pravičen tobakar dober košček v žepu in zraven pa še kresilen kamen in kresilo ali pa nožiček z dobršnim kosom jekla na hrbtu. Še pred petdesetimi leti so bile vžigalice prav redka stvar. Ko sta se takrat možakarja srečala na kaki ozki bližnjici, daleč od ljudi in vasi, se je dostikrat prigodilo, da sta imela oba mrzlo pipo v ustih. Eden je izgubil kamen, drugi je pa v naglici doma pozabil kresilo, in oba sta se radostno drug drugemu nasmehnila, ko sta se dogovorila, da si moreta drug drugemu pomagati, da bosta zopet uživala sladki dim. Gorje pa, ako je bilo vlažno in deževno vreme! Takrat se je pa tudi primerilo, da sta možakarja kar po celo četrt ure stala skupaj; eden je držal klobuk, drugi pa udrihal s kresilom po kamenu, vihtel gobo in pihal, da bi vendar ena iskrica oživila gobo. Tačas tudi po krčmah ni bilo mičnih priprav na mizi, v katerih so nagnetene vzplamljive vžigalice. Mesto celo sobo razsvetljuječe petrolejke je brlela na mizi tenka lojenka, ki jo je bilo treba vsak čas snažiti. Pri taki priliki je večkrat ugasnila in gospodinja je hitro prijela za svečnik in skočila v kuhinjo, tam poprijela za glavno in na njej zopet prižgala luč, a ne vselej takoj; včasih je bilo tudi treba v glavno pihati, da je obgorela, in s tako silo, da so gospodinja še bolj rdela lica in so se ji od dima oči solzile. Mesto

vžigalic so bili na mizi zviti kosci papirja, ki so se prižigali pri lojenki in s temi potem pa tobak. Sešli so se pa tudi gostje, od katerih si je vsak rajši ogenj ukresal, nego bi prižigal papir; s tem se je navadno tudi onesnažila luč in napravil slab duh, posebno ako je bil papir pivkast, drugega pa je bilo takrat še malo.

Da je pa tega že precej časa, se izprevidi tudi iz tega, da naši mlajši pripovedniki in novelisti, n. pr. celo naš Kersnik, ne vpletajo v svoje pripovedi prižiganja tobaka z gobo in dostikrat prav karakterističnega kretanja možakov veljakov pri tem opravilu. Naši mladini tudi gotovo ni znano, da še pred štiridesetimi leti ni bilo kramarije, v kateri bi ne bili prodajali gobe in kresilnega kamena. Ako si šel in hodil po beli Ljubljani in posebno po tedanjih Slonovih ulicah, je skoro pri vsaki prodajalnici bilo videti na najbolj vidnem mestu gobo in kresilno kamenje. In mi takratni mladiči in vsi naši pastirčki, ako smo hoteli krompir peči, smo si morali preskrbeti gobo, kamen in kresilo, sicer ni bilo ognja in ne pečenega krompirja.

In kakor pri nas na Kranjskem, je bilo tudi drugod po svetu. Povsod so rabili gobo in kresilo, da so si prižigali tobak in narejali ogenj.

To je pa sedaj docela minilo in kresilno gobo pomnijo in poznajo samo še starejši ljudje. Britve, ki bi imela na hrbtu kresilo, v trgovini ni več videti. Jaz sem si jo kupil pred šestintridesetimi leti in jo še hranim. Nosil sem jo vedno s seboj, ko sem še hodil po gozdovih, in si ž njo rezal krušne in mesene koščke, ko sem počival ali nočeval v gozdu, in ž njo sem tudi zaklal marsikatero srno.

Nikar ne bodi nevoljen, ljubi bralec, in ne očitaj mi, da sem jaz, ki pišem o gozdu in gozdni lepoti, kar zašel med navadni svet in celo v mesto! Bili so to, ko smo še ogenj kresali, za nas še lepi časi. Mladi smo bili in kreпки in teh časov se človek rad spominja. Radi se spominjamo tudi možakov, ki so nam pravili o jelenih in košutah, o Francozih in tistih časih, ko še nihče ni vedel za vžigalice, in pri tej priliki večkrat ukresali ogenj, da so zopet prižgali tobak.

No, pa vrnimo se na gozdna tla in h gobarjem! Povedati moram le še, da to, kar se je gobe rabilo za ogenj, to je bila le mala reč in da radi tega ne bi bila stala nikdar po šestnajst goldinarjev cent, kakor je ob svojem času. Gobo so nabirali in jo oddajali prekupovalcem, ki so jo potem pošiljali na Angleško. Tam so bile tovarne, ki so izdelovale nekđaj najbolj imenitno blago za pokrivalo in obleko. Tudi domači obrtniki so narejali izdelke iz gobe in na Kranjskem je imel skoraj sleherni krčmar gobovo kapico z zelenim »čufkom«

na vrhu, za katerega je prijel, da je pozdravil kaj bolj imenitnega gosta. In ako je imel gobar srečo in je bila letina za gobo dobra, je je nabral v enem tednu za cel cent čistega blaga. Takega zasluzka je bilo nekdanj malo in ni čuda, da so ob gozdu ljudje gmotno boljše izhajali nego ob veliki cesti, na kateri je bil pa tudi obležal ves dobiček.

Z gobarstvom so se pečali le bolj revni ljudje in taki, ki niso imeli dosti opravka pri domu. Ko hitro je gobar svojo njivico posejal in krompir posadil, se je odpravil v gozd. Odšel je navadno na vse zgodaj, da dan ni bil izgubljen, kajti že po poti je iztikal in gledal po drevesih, ki so mu bila že znana, da imajo gobo. Taka drevesa so pa le bukve. Le na trdem lesu zraste prava goba, goba iz jelovega lesa nima nikake vrednosti. O hrastu in drugem drevju, ki je trdega lesa, pri nas ne more biti govora, kajti takih gozdov pri nas ni kaj obilo. Bukov gozd pa sega od postojinskega Javornika mimo kranjskih in hrvaških snežnikov tja doli v Granico in ga je brez presledkov čez 200.000 oral skupaj. To hribovje in posebno debeli gozd po Snežniku in okrog njega so bili kdaj eldorado za naše gobarje in so, kolikor so še, za polharje in kunarje. Goba se pa ne nahaja samo po rastočem drevju, ampak raste tudi, in to po največ, po kladah, to je deblih, ki sta jih starost in vihar položila na tla, ali jih je pa dogar posekal in popustil, ker niso bila za rabo. Takih klad bolj ob kraju gozda ni bilo dosti. V nižji legi sta tudi prevladovali hoja in smreka in zatorej pravim, da se bolj ob kraju ni mudil gobar in le više naprej silil v debeli gozd. Vendar pa pred večerom ni dospel do bajte. Utrujen seveda je bil do sile, kajti proti večeru je nosil tudi že precej nabrane gobe v vreči na hrbtu. No, si mislimo sedaj, tam se je pa oddahnil in poživil. Ne še takoj. Gobarska bajta, dragi bralec, je čudna prikazen. Najbolj bi se dala primerjati strahu, katerega ni na okoli nič in je na sredi votel. Kdor je prvi na spomlad prišel k njej, ni našel od nje navadno ničesar drugega, kakor še kak kol pokoncu, streho in druge stebre je pa sneg čez zimo na tla potlačil. Torej je bila prva skrb utrujenega gobarja, da si je »hišo« zopet popravil. Včasih je bilo treba celo še sneg odmetavati, potem so se šele zopet postavili koli, ako so bili še za rabo; sicer je bilo treba nasekati še novih in jih za rabo pripraviti. Za zadnjo steno je služila debela bukev ali hoja. Na to je poprečno bil pritrjen drog in njega sta na sprednji strani, za katero je služil zopet drog na dveh kolih, vezala dva droga, na katera so poprečno bili položeni manj debeli drogi ali polena, po teh pa bolj

velike špelte in iveri ali kake skažene doge. Taka je bila gobarska bajta na Mezališču pod Snežnikom, ki sem jo jaz poznal in večkrat v njej prenočil.

Za Snežnikom proti jugu je bila še ena. Ime kraja sem pozabil. Sestavljena je bila enako. Ko sem prvikrat prenočil v njej, sem povprašal, ko smo že kadili in se razgovarjali, starega gobarja Iskro, kdo je napravil načrt za hišo. Nasmehnil se mi je, ne da bi bil cevko vzel iz ust, in šele čez nekoliko časa je izpregovoril: »Dober mojster je bil, kajti jaz jo poznam že čez petdeset let in moj oče so bili stari čez osemdeset let in so pravili, da jo poznajo zmerom enako in na istem mestu«. Da je v resnici stala že veliko let, je svedočilo pa tudi to, da je imel ves prostor okrog bajte in na sežnje okoli posebno črno prst in na površju gobove obrezke. V stotini let in še več se je dosti gobe obrezalo in iz obrezkov je nastalo dosti prsti.

Pozabil sem povedati, kaj je gobar vse s seboj nesel, ko je šel spomladi prvikrat v gozd: lonc ali kotliček, ponvico, nekoliko funtov koruzne moke, ne preveč špeha in par pesti soli. Ako je doma pozabil žlico, je pa kar s kuhalnico obiral žgance ali pa tudi z obeljeno paličico. Ko je šel drugikrat v gozd, ga je živež že manj nadlegoval, kajti kuhinjska oprava je ostala čez leto v gozdu. Neobhodno potrebno orodje za gobarja pa sta bila sekirica in pa nož. Sekirico je rabil tako spretno, da bi bil še las precepil, in kdor tega ni znal, je zamudil dosti časa in si delal tudi škodo. Nikdar pa gobar tudi ni pazabil pipe in tobaka, gobe in kresila, kajti ko je šel od doma, si je gotovo ukresal še ogenj in prižgal tobak.

Ko je gobar povečerjal in si ga privoščil še eno pipico, je šel spat, ne da bi še enkrat prestopil. Sezul je črevlje, ogenj raztegnil bolj na široko, slekel kamižolo, iztegnil se ob ognju in, odevši se s kamižolo, kaj hitro zadremal. Zdajpazdaj se je prebudil, kajti razen najhujšega poletja je bilo treba večkrat ogenj popravljati in nanj na novo drv nalagati, pa ne preveč, da bi plamen ne dosegel strehe in ne požgal hiše. Za ponočni ogenj so služila po navadi bolj debela drva in čokiči, ki so počasi tleli in goreli in napravljali ogrevajočo žerjavico.

Ob prvi zori je bil gobar že na nogah. Njegovi znanci in prijatelji so ga od vseh strani pozdravljali. Kraljiček ali palček, ki se je bil udomačil čez zimo v razdrapani bajti, se je prišel prepirat prav na prag in povpraševat, kaj da pomenijo te izpremembe v njegovem domovanju. Najmanjši je ta ptiček, pogumen pa tako, da

je meni nekoč, ko sem se pred hudim metežem potisnil v dogarsko bajto, sedel na črevelj in se nad menoj repenčil. Toda spomladi se dolgo ne obotavlja in ne prepira za podrtino; rajši se pridruži drugim vrstnikom, skoči na bližnji hlod in tam tako glasno zakroži svojo ljubko pesmico, da še gobar prvokrat pregovori, rekoč: »Ej, kje se to jemlje?« Taščice, žolne, ščinkavci, sinice vseh vrst, vse to se glasi in žvrgoli. Kukavice pa od vseh strani naglašajo, da so one tudi že prikukale. Gobar pozna vse ptiče in jim ve tudi lastnosti in se rad o njih razgovarja. Toda pri taki priliki nikoli ne pozabi pohvaliti drozga, ki se ga je tudi prijelo ime »šprahovec« ali »devetovižnik«, češ, da ta ptič najlepše poje in zna vse ptice in tudi druge živali oponašati.

Pa gobar ne utegne sede in mirno pokaditi prve pipice tobaka. Ž njo v ustih pomije najprvo svojo kuhinjsko posodo, v kateri se je čez noč grela voda. Nato pristavi sveže vode, da si za zajutrek in kosilo skuha žgance. Prvo jutro in morda še drugo se prigodi, da gobar, še predno dene cevko v usta, segne v pristranski žep telovnika, in prikaže se na dan majhna steklenica z belo tekočino. Naglo, kakor bi se bal, da bi ga kdo ne videl, si privošči en požirek, in nazaj v žep izgine steklenica. Ta priboljšek je potrata, ti bo rekel gobar; kupčija z gobo ne nese več toliko, da bi ga človek, tudi za potrebo, večkrat okušal. Ko so žganci kuhani in zabeljeni, si jih privošči polovico. Drugo polovico pa zavije v čedno ruto in spravi v malho. To polovico ima opoldne za obed. Sedaj še pospravi in kar je kaj vrednega, tudi dan poprej nabrano gobo, poskrije vse v bližini. Vsak gobar ima za to svoje skrivališče. Kje, to ve sam on. Poskrito mora pa biti vse, kajti povesod, kamor zahajajo ljudje, so tudi hudobneži med njimi. To je bolj ali manj domalega vsak gobar izkušal in zatorej si poišče dobro skrivališče in od časa do časa ga tudi preloži. Še ogenj zavaruje toliko, da bi kaka sapa ne postala opasna hiši, ki tudi zavarovana ni. Še enkrat se ozre na vse strani in končno pogleda tudi proti nebu, kaj da bo z vremenom, in se odpravi na pot.

Rekel bi, da so starejši gobarji, ki so hodili štirideset in tudi petdeset let v gozd, poznali domalega vsako drevo okrog Snežnika. Zdravo drevo nima gobe, in čeprav je šiba tudi ravna in gladka in še raste in zeleni kakor vsaka druga, ko hitro ima gobo na sebi, ni več zdrava. Tako drevo raste še dosti let in je pravi zaklad za gobarja. Bolj ko je drevo še trdno, boljšo gobo daje. Najiminitnejši so tisti izrastki, ki se prvokrat pokažejo. To je kar samo meso in se imenuje

celt. Gobar si ogleda torej vsako drevo, ali nima že sadu zanj, stika tudi za tistimi, ki jih že od prej pozna, da se jih je prijela goba. Briga se tudi za vsako klado, kajti tudi posekana in potem posušena debbla imajo gobo. Grji ko je svet, bolj slabotno ima drevje, torej ima tudi ponajveč podrtin in na takih mestih je tudi največ gobe.

Dragi bralec, ako nisi še hodil po celem gozdu, po skalovju in strminah, potem ti je težavno dopovedati, s kakimi zaprekami ima gobar opraviti. Lansko leto na pr. si črez ta jarek ali to strmino še prišel. Ko pa letos prideš do najhujšega prelaza, najdeš edino kozjo stezico zaprečeno s strašansko klado, ki se je podrla črez zimo. Ni drugače, kakor da moraš iti daleč naokoli odzgoraj ali odspodaj, ali pa da si napraviš pot na ta način, da posekaš nasproti štrleče veje in si napraviš pripomočke; le tako splezaš črez deblo, ki samo na sebi meri črez poldrugi meter in je še oprto na veje, ki se niso do kraja polomile. Dobro se spominjam, da sem hodil po takem gozdu za petelinom, in ko sem bil že utrujen, sem se take pot ovirajoče mogočne klade kar ustrašil in se tudi usedel, predno sem se spravil preko nje.

Vidite, po takih tleh je prehajal gobar, kajti po lepi ravnini in prostih tleh je prehajal vsak, ki je nabiral gobo, in tam ni bilo kaj nabirati. In te potlešne mučne težave, to še ni bilo najhujše, kar je moral gobar prestati. Kar je bilo gobe pri tleh in po kladah, ta se je kar odsekala in je bila hitro v vreči. Ali do gobe, ki je bila od tal in na visokih gladkih šibah, do te je bilo pa teže priti. S črevlji se težko pleza, torej črevlje z nog! Ta šiba je predebela, ni je moči objeti; treba je torej druge pomoči. Odsekati je treba dolg drog, napraviti po njem stopinje in ga prisloniti k drevesu, da prideš do vej ali do tanjšega debbla. In ko si prišel do gobe, si objel deblo z eno roko, z drugo si držal sekuro in odsekaval trdo priraslo gobo, pa tako, da nisi ranil debbla, kajti s tem bi bil izpridil tudi celtove korenike. Kar je padlo, se je valilo včasih daleč doli po strmini in tudi zamešalo v listje. Paziti si moral torej tudi, kje da pobereš tako težko prisluzeno gobo. Zato sem pa že prej omenil, da gobar je moral biti pravi strokovnjak za rabo sekirice. Debbla ni smel preveč raniti, mesa pa tudi ne presekat, kajti kosi gobe so morali biti kolikor mogoče veliki in celi. Ko je bil zopet na trdih tleh in je svoj plen spravil v vrečo, je moral tudi drog skriti, da ne bi vsak drug nabiralec že od daleč zapazil goborodnega drevesa. Vsak gobar je imel kolikor toliko takih dreves, za katera je vedel

on sam, in ko je zapazil, da jih je tudi kdo drugi zasledil, je bil to zanj vselej majhen udarec. Tudi s skale na drevo si je gobar napravil pot, ako ni bilo drugače mogoče priti do gobe. In čim dalje je šel, več je nosil, vesel pa je bil tem bolj, čim težje je nosil. To je vsak gobar pristavil, ko ti je pripovedoval, in meni nasproti je navadno še rekel: »Saj ste lovec in veste, da lovec ni nikoli bolj truden nego takrat, ko gre prazen domov.«

(Dalje prihodnjič.)

Luč.

Iz podstrešne sobe mrzle
 revež zadrevi obupno
 se v palačo razsvetljeno,
 kjer doné akordi zvonki,
 kjer se brati smeh z zdravico
 in bleste se v zlatu kamni . . .
 »Čujte, žena mi umira!
 Lakote mi mrje silne
 na bodečih, mrzlih deskah . . .
 Le še žrebljev potrebujem,
 pa ji zbijem rakev tesno.
 Pest krepčila mi vzite
 za družico!
 Kaj, gospod, če jaz poginem!
 Ona pa je mati — mati —
 Voščenic je polno tukaj,
 dajte eno, milostivi,
 da ženici mroči
 stisnem v roko ji koščeno.
 Lepo prosim — na kolenih.
 Le pred Bogom poklekujem!
 Danes pa mi žena mrje . . .
 Vidite me . . . na kolenih . . .?«
 »»Proč, berač, ne kali danes
 gostom svetlim lepih uric!

Skoro še za nas premalo
bo sladčic do zore zlate.
Svečo rad bi? He, ne vidiš,
da premalo še v dvorani
je žareče razsvetljave?»

Ulice so polne šuma.
Vpitje v zimsko noč prodira,
lizajoč se plete plamen
iz palače bogataške,
kjer je vrela radost hrumna.

Iz podstrešne sobe gleda
skozi temno lino revež,
kako šviga plamen k nebu.
Lahko gladi mrzlo lice
svoje drage mrtve žene
in v temò šepeče blazen:
»Luč prižgal sem ti, družica,
luč za uro tvojo smrtno
in pomogel skopim vragom
do žareče razsvetljave . . .
Hahaha . . .«

Vojánov.

Ljubica in morje.

Ob morju je ljubica moja doma . . .
Z menoj kakor morje z valovi igra se,
v naravi se njeni vpliv kaže morja,
ki šest ur pojema in šest ur spet rase.

A ladjica moja prav lahka je stvar
nestalnega, gladkega, drznega teka . . .
K predragi jo žene le plime udar,
od nje pa jo tira ljubavi oseka.

Márica II.

Potresna povest.

Spisal Podlimbarski.

(Dalje.)

ri kapelici sv. Jeronima pred župnijskim vrtom je naletel na druhal ljudi. Baš so eden za drugim klekali na vlažno zemljo. Začeli so moliti litanije. »Kriste, usliši nas, Kriste, usmili se nas!« Taki kliki so doneli Tonetu na uho v najrazličnejših glasovih in vsi ti glasovi so bili razcviljeni. Snel je klobuk in se pridružil verni gruči.

Dolgo so molili glasno in goreče, ko se je pa prigodil nov sunek, je bilo spoznati, kako se tem bornim ljudem trga in meša njih molitev: eden je na začetku litanij, drugi na koncu, tretji bruha iz sebe pobožne vzklike, ki se ne nahajajo v nobenih litanijah, a četrti brezslavno giblje ustna in plaho gleda na nebo. Marsikateri misli, da zdaj zdaj treba storiti oni strašni skok iz časnosti v večnost. In ko poneha valovanje zemeljske skorje, vse zopet udari v redno, družno priprošnjo. Ko so odmolili, se je Tone tiho odtrgal od gruče, nadel klobuk in šel dalje po vasi. Povsod je videl ljudi na tratinah ali na njivah kraj hiš. Nekateri so bili v zimskih oblekah, drugi le površno oblečeni, ker si niso upali iti nazaj v hišo po obleko. Matere so zibale, tešile in dojile otroke, ki se niso dali izlahka upokojiti v takem nenavadnem položaju, možje so na vozovih pripravljali ležišča za deco, mladina je nosila skupaj drva in kurila ognje. Poleg človeka je taborila plašna živina, ker mnogi gospodarji je niso pustili v hlevu. Vsak je izkušal tako prilagoditi in izkoristiti okolnosti, da si spričo kljubujoče prirode ohrani življenje. Milo se je storilo Tonetu, ko je videl toliko nesrečnih ljudi. Obrnil je svoj pogled k nebu. Mirno se razprostira nebosklon nad njim, nastlan je tamintam z rahlimi oblaki, ki se mestoma kopičijo že v težke svinčene gruče; neobjetno leži nad njim nebesni svod in prespokojno, kakor bi se na tej borni zemeljski kepi ni las ne krivil božjim bitjem. Strašna, nepozabna noč! Razburilni sluhi lete po vasi, pri vsaki trumi ljudi se povečajo. Če se ustavi za gručo vaščanov, ki niso v molitvi, že sliši besede: sodnji dan, konec sveta in izraze, ki se nanašajo na pogibelj zemlje in človeštva. Iz neke hiše je slišal uro biti dve. »Bog, kdaj bo konec te dolge noči? Ali si je nadel čas svinčene peroti?« je dejal sam v sebi in že se mu je prijavil nov prizor.

Na gorenji strani Komarjeve hiše, ki stoji sredi vasi, tam, kjer se slamnata streha skoraj dotika zemlje, je zapazil nekaj ljudi. Ti ljudje so vpili, mahali z rokami, nemirno se kretali, tako da je bilo od daleč vidno, ko da pleše v nočni temi zbor čarovnikov, ki se prepirajo. Tonetu je precej šinilo v glavo, da se je Komarjevim pri-godila nemara kakšna posebna nesreča, zato je podvojil korake. Ko je prišel bliže, je videl, da obupno krdelce le vpije in kriči v streho, h kateri je prislonjena lestva. V treh skokih je bil za hišo. Spoznal je oba stara Komarja, njega in njo, ki sta stala zdolaj pri lestvi, in dva možaka iz soseščine, ki sta se bila baš spravila po lestvi na streho. In slišal je starega Komarja klicati v streho in staro Komarko javkati. Izpod strehe pa je donel votel odgovor mladega Komarja in pronikav otroški jok je bil slišen od tam in kurje kokodakanje. Tone je slišal, da se je tudi tukaj kakor pri Smoletovih porušilo zidovje in zaprlo izhod prebivalcem. Možaka na strehi sta ga pozvala, naj pride pomagat. V hipu je bil po lestvi pri njih. Vsi trije so jeli trgati streho. Po kratkem naporu so zagledali skozi odprtino brlečo svetiljko na dilah in družino mladega Komarja. Mladi go-spodar je stal nepremično, stolpu podoben, držeč se poprečnega trama. Njegove velike in svetle oči, značče grozo in strah, so se ujele s Tonetovimi. Poleg njega je stala desetletna Micka, hčerka po njegovi prvi ženi, v belem krilcu, razkuštrana in objokana. Videl je Tone, da se je obok nad stopnicami sesul; pogreznil in zaprl pot v vežo onim, ki so spali pod streho, videl je v kotu jato kokoši, ki so nemirno dvigale čopaste glave in po strani gledale na to, kar se godi v njih sicer tako mirnem bivališču, in kar ga je globoko pre-sunilo, zapazil je na tleh podstrešja mlado Komarko ob tramu, z detetom v naročju; le pročelje njenega obraza je bilo videti izpod gostih las, ki so se usipali v naročje in pokrivali malega do-jenčka, čigar v plenice zavite nožice so molele izpod take gorke odeje. In dlan materine desnice je pokrivala, kolikor je presegla, in grela pretanki povoj. Kakor bi hoteli greti nedostatno oblečeno telo, ki jim je dalo življenje, in da bi sami sprejeli od njega gorkote, tiščalo se je troje otrok svoje matere: najstarejši je stal za materjo, oklepal z eno roko njen vrat, z drugo si je trl in mel oči, plašno zroč preko materine rame na glavi v strešni odprtini; še en fantek in deklica, oba v samih srajčicah, sta se držala vsak na eni strani matere, rila glavi v njeno obleko in jokala. Materina levica je brezsilno ovijala deklico. Podobne slike usmiljenja in ljubezni Tone še ni videl nikdar.

»Hoj, Komarjevi, zdaj se pa le podvizajte, da vas spravimo na tla, predno se podere svet!« je vpil eden možakov na dile. A drugi, vaški krovec, je pristavil: »Ne bodi hud name, Komar, da smo ti razbrskali streho. Nismo ti preluknjili pokrivala zato, da bi mesec svetil tvojim kuram. Še to pomlad ti ga zopet lepo ogladim, če nas večni Bog ne pokrije s svojo večno streho. Prebudi ženo, da je ne pozobljejo kure! Hoj, Špelka, če si žiya, čivkni besedo!«

Pa so začeli spravljati mlade Komarje izpod strehe. Stari Komar, ki nikdar poprej ni maral jemati v naročje vnukov, češ, to je babje delo, pritiskal jih je nocoj gorko in goreče na svoje prsi, predno jih je oddajal ženi. Najstarejšega, ki je prišel poslednji na vrsto, ki ga je smatral in tudi že uvaževal kot prihodnjega gospodarja svoje Komarjevine, je podržal nekoliko časa na svojih prsih in celo toliko se je bil raznežil starček, da je svoji ustni pritisnil na njegovi objokani očesci. Komarjevi so bili že na tleh, a Tone je še sedel na strehi, kakor bi bil pozabil, da tu gori zanj ni več posla. Naslonil je komolec ob streho, glavo v dlan in gledal, kako se razpolože Komarjevi na njivi. Njegov pogled je letel večkrat preko vasi, kjer je plapolal na več krajih ogenj, poleg katerega so se premikale človeške postave. Kaj bi dal, ko bi se mogel zjutraj prebuditi na svoji postelji, bdeč sanjati dalje o svoji sreči, vse drugo pa, kar je doživel in videl to noč, odbacniti kot strašne, a prazne sanje! Ali si opomore še kdaj narod, če je ves prizadet? Iz takih misli ga je zbudila temna postava, ki je prišetala na njivo. V njej je spoznal gabrovškega župnika.

XIII.

Gospod župnik je bil tisti večer zgodaj zaspal. Čudne sanje so mu blodile po glavi. Sanjalo se mu je, da je umrl in šel k sodbi božji. Stal je pred odprtimi nebeškimi vrati ter gledal v raj. Ves zamaknjen v rajske lepote, je hotel že stopiti skozi vrata, da bi užival večno veselje po tolikem trpljenju in bedi, kar zagleda daleč tam v zraku nad nešetimi nebeškimi prebivalci frčečega človeka. Frči tisti človek, kakor bi poigral z zračnimi valovi, pa se ustavi v zraku in obvisi v sinji višavi; a župnik ga gleda ter se čudi, češ: tu gori imajo uganko zrakoplova že rešeno in dognano. Pa tudi temu se čudi, da dobiva oni v zraku čimdalje bolj znane znake in poteze, po katerih spozna naposled v njem samega svetega Petra. Jedva je prišel do tega spoznanja, pa se spusti sveti Peter iz višav naravnost proti njemu. V gromu in blisku leti, in ko stopi na tla, se potresejo

nebesa od vrha do tal in rajska vrata šklepetajo kakor v silnem viharju. In tako zarohni svetnik na preplašenega župnika: »Kaj iščeš tod ti, ki si barantal za maše!« Župnik je strmel: »Oh, kako hribovski zarobljeno govori . . . Olikanega Slovenca sveti Peter gotovo nikdar ni čital.« In spomnil se je, da sta s soslednjim župnikom tovarišem, ki ima pri svoji cerkvi toliko ustanovljenih maš, da sam vseh ne more opravljati, delala kupčijo za svete maše, tako da jih je prevzel nekaj on, ki nima pri gabrovški cerkvi plačanih maš, ter dobil od tovariša za sveta opravila enkrat talar, ki je postal sosedu preozek, drugikrat sta se pobotala še za nekaj manj imenitnega. Sklonil je bedni župnik glavo in dvignil pogled, proseč milosti. In zelo se je prestrašil: sveti Peter ima silno oduren obraz, na eno oko miži, drugo tako ostro in srepo vpira vanj, kakor bi mu hotel pogledati v vse žepe. Ker na prvo vprašanje ni bilo odgovora, je svetnik v drugo vprašal: »Zakaj paseš svoje ovce v takšni duševni temi?« Tu se je župnik osokolil, povzdignil glavo ter ponižno odgovoril: »Saj stoji pisano: Blagor revnim na duhu . . .« Dalje ni mogel, ker že se je sveti Peter obregnil nanj, rekoč: »Slabo vam razlagajo pisma v vaških zavodih!« Pa je svetnik zaloputnil prav pred župnikovim nosom nebeška vrata s toliko silo, da se je potreslo vse okoli, zahreščalo in zagrmelo. Župnik se je v veliki grozi zbudil in skočil s postelje. Ali vse se še ziblje in giblje okoli njega, v steni nekaj počí, vrata se sama odpro in zunaj nekaj završi, ko da se podira cerkev. Precej je uvidel, da se je prigodil hud potres. Bil je to že drugi sunek, o prvem je sanjal pred rajem.

Ves bled je tekel iz župnišča. Zapazil je, da se je zgreznila streha z zvonika. Nekaj časa je stal pred cerkvijo in ukrepal, ali bi šel pogledat v hram božji, ali ne. Naposled se je osrčil in vstopil s cerkovnikom, ki mu je svetil. Videl je v cerkvi dosti razdejanega: tuintam se je zganil kakšen svetnik ter se zaobrnil na stran ali naslonil na oltar; sveta brata Ciril in Metod v stranskem oltarju sta se zblížala, kakor bi se hotela združiti, da skupno pomagata slovenskemu narodu v veliki stiski; na nasprotni strani sta se sveta Kozma in Damjan zasukala eden na desno, drugi na levo, ko da hočeta ogledati ves svet in izlečiti vse velike bolezni in nadloge, ki se ga drže; sveti Tomaž se je užaljen obrnil proti svoji blaženi Indiji; le sveti Florjan v velikem oltarju je gledal usmiljeno kakor drugekrati na župnika, ko da hoče reči: Ljubi moj Janez, za potrese pa jaz nisem, žal, žal! Pa dolgo župnik ni gledal na krdelo svojih lesenih svetnikov. Izprevidel je, da je tukaj vsaka pomoč za sedaj nemogoča

in nepotrebna, in spomnil se je, da nocoj z besedo tolažbe lahko pomaga svojim nesrečnim župljanom. Zapustil je torej svetišče ter se napotil v vas. Na svojem potu je našel do kraja zbegane ljudi, ki so govorili najneumnejše reči o Antikristu, koncu sveta in sodnem dnevu. Nekaterokrat se je spomnil svojih nocojšnjih sanj, kako mu je sveti Peter očital gabrovško duševno temo, in našel je nekaj zmisla v njih. Preveč je s prižnice govoril ljudem o zadnji sodbi, o hudiču in peklu in skoraj nikdar jim ni razlagal bolj bližnjih stvari: kako deluje Bog v svoji prirodi. Pa tudi tega se je spomnil, da mu je sveti Peter očital tiste maše, ki jih je opravil za obleko, in zapeklo ga je, da so materijalni pogoji njegovega življenja uravnani tako, da mora vzeti za mašo denar ali pa stvar, ki ima denarno vrednost.

Spominjal pa se je tisti večer tudi neke majhne krivice, ki jo je naredil pred leti enemu svojih župljanov — Komarju — dasi ni bila krivica v pravem pomenu besede. Kdo drug bi bil to že davno pozabil. Pred leti, ko je umrla mlademu Komarju prva žena, zapustivši mu triletno hčerko, je prišel mladi Komar v župnišče prosit, naj se mu za mladoletno hčerko po prejemščini prepusti sedež v oni klopi gabrovške cerkve, ki je v njo hodila njegova pokojna žena. Prejemščina znaša za sedež en goldinar. Dasi je Komar prosil in prosil, župnik mu ni hotel dati klopi po prejemščini, češ, deklica je premlada in ne potrebuje sedeža. Svetoval mu je, naj pride k dražbi, če hoče že na vsak način ono klop za triletnega otroka. Na dražbi je potem Komar res dobil ono klop za deset goldinarjev. Nesel je desetak v župnišče ter ga položil na mizo, rekoč: »Tu imate, gospod župnik! Ampak to vam povem, kaj se meni čudno zdi: meni se čudno zdi to, da je bila moja Micka za en goldinar premlada, za deset jih pa ni.« Od tistega dne se je župnik vselej razjezil nase, kadar se je spomnil Komarkine klopi. Uvidel je, da je Komar povedal pravo besedo, dasi po svoje zarobljeno, da mu je, držeč se stare, od svojih prednikov sprejete navade, storil nekoliko krivice, ker mu klopi ni prepustil za prejemščino. Oni denar, kar ga dobi za klopi, potrebuje za cerkvene potrebe, no on da cerkvi rajši iz svojega, nego pa da bi nalagal kmetom takšna bremena, ki v njih vidijo krivico. Ugriznilo ga je na duši, kadar je videl Komarjeve, in mnogokrat je premišljeval, kako in kdaj poravna ono zadevo.

Nocoj se mu je ponudila prilika. Na svojem potu preko vasi je prišel tudi h Komarjevim. Spoštljivo so ga sprejeli. Z mnogimi vzdihmi so mu na dolgo in široko potožili svojo nesrečo. Dolgo je stal pri njih in tolažil, kolikor je mogel. Ko je zagledal za Komar-

jevimi stati Cijazovčevega Toneta, ga je pozdravil in pohvalil, da ga je najti povsod, kjer treba hitre pomoči. Naposled je položil mlademu Komarju roko na ramo ter mu rekel: »Rad bi ti pomagal, prijatelj, rad bi ti odprl svoje sobe, ali glej me — sam sem brez strehe. Potrpi do jutra, potem pregledamo vas in nadejam se, da pridemo vsi pod streho, četudi ne vsak pod svojo.« Tiho pa je pristavil: »Tistih deset goldinarjev za Mickino klop ti bom nazaj dal . . . saj veš . . . da se poravna star madež«. Ko je bil tako olehčal svojo vest, se je obrnil k Tonetu ter ga povabil s seboj po vasi, ker mu ima nekaj nujnega povedati. Šla sta po stezi na cesto.

Ko sta bila za hišo, je izpregovoril župnik: »Danes ste pa povsod hitro pri rokah. Tako je prav. Vi ste nesli Daničevo hčer izpod strehe?«

»Nesel, gospod župnik,« je odgovoril mladenič. On bi rajši prenašal ponesrečence po strehah in lestvah in jim otimal življenje nego govoril o takšnih stvareh. Župnik je pomolčal in Tonetu je prišlo na misel, da mu bo treba stvar vsekakor nekoliko razjasniti, ker strogi čuvaj gabrovških duš še ne more vedeti, kako se je pripetilo, da je bil s svojo pomočjo tako hitro pri rokah in ga nemara na tihem sumniči, da je sinoči po fantovski navadi oglaril pod Smoletovimi okni.

»Rešili ste morda obema deklicama življenje, in velika sreča je, da ste prišli o pravem času k njima v sobo,« je izpregovoril župnik.

Tonetu je ugajala takšna hvala in odprla se mu je zatvornica mladeniške zgovornosti. Da bi izgledil vsak sum glede tiste pregrešne fantovske nerodnosti — tako je župnik v svojih propovedih bičal ponočno oglarjenje — je s kratkimi besedami razložil, kako se je zgodilo, da je bil za časa največje nevarnosti že pri Smoletovi hiši. Tudi o tolarjih je pravil. Župnik se je posmejal, ko je slišal o Tonetovi vožnji; a precej se je spomnil govoric, ki jih je slišal po vseh krajih vasi, in zmračilo se mu je lice, pa je rekel: »Hvala Bogu, ki je poslal tako vrlega rešitelja; ali povedati vam moram, da je pričiniel vaš pojav na vozu ljudem grozen strah. Po vsej vasi govore, da se je peljal Antikrist in ne vem kdo še mimo Smoletove gostilne. Vsak ga je videl na svoje oči. Ljudje žive pri nas res v veliki duševni temi. Vsa moja zgovornost je skoraj bob ob steno: nekateri si ne dajo dopovedati, kako neosnovana in prazna je njih vera v podobne prikazni,«

Tone si je grizel ustnice, ker žal mu je bilo, da je prizadel siromakom toliko nepotrebne strahu. Župnik ga je prosil, naj to noč

kolikor mogoče z besedo nasprotuje tej praznovernosti, ker ob ljudski zmoti ne smemo molčati in se ji smejeti, ampak preganjati jo treba. Tone je rad obljubil, da stori vse, kar bi ljudstvo pomirilo.

Župnik ga je prijel za roko in mu govoril: »Še nekaj vam moram povedati. Od treh bližnjih župnikov so mi došla sporočila, da imajo tudi oni potres kakor pri nas. In ona dva proti Ljubljani mi javljata hujšega nego oni na štajerski strani.«

Za hip je umolknil, segel po sape in nadaljeval v presledkih: »Bojim se, da nas je zadela v Ljubljani še večja nesreča nego tukaj, da je morda padlo pribežališče naše narodnosti. Če je padla Ljubljana, padli smo vsi. Zato bi rad vedel, kaj je ž njo. Ali so ji prizanesli jezni podzemski viharji, ali so ji ugasnili luč prosvete, katero je poklicana izlivati po vsej slovenski zemlji? Verjemite mi, da to z moje strani ni prazna in puhla radoznalost. Do brzojavnega urada imamo uro daleč in kdo ve, če je ob tem času mogoče dobiti točnih sporočil. Vsi imamo v Ljubljani znance in prijatelje, ljudi, katerih usoda nam je pri srcu. Pri Smoletu imajo tam brata, strica in očeta, ki je moj prijatelj. Zato vas prosijo Smoletovi in tudi jaz vas prosim, da si daste napreči Smoletovega konja in se peljete v Ljubljano po profesorja Daniča. Smole sam ne more, ves zbehan je in treba je gospodarja pri domu, jaz tudi ne morem in moj hlapec je bolan. Če se v Ljubljani trese, misli Danič z vso silo svoje duše na Gabrovec. Morda ne more iz mesta, ljudje so tam med zidovjem še bolj preplašeni nego pri nas, in jedva čaka trenutka, da dobi tolažnega sporočila od nas. Idite torej, kakor sem vam naročil, najpoprej po vasi in povejte ljudem o tisti svoji vožnji; vam bodo prej verjeli nego drugim. Ko se prične daniti, pa zapreziti in hitite in pripeljite nam iz Ljubljane profesorja in pa dobro novico, da iz polnega srca zapojemo zahvalno pesem Bogu; in če že mora biti... ako je božja roka udarila ves narod, prinesite nam žalostno novico, da molimo k Bogu, naj zopet dvigne narod, ki mu služi vekov veke.«

Župnik se je obrnil in si otrnil solzo. Bil je zelo dobrega srca in ves vnet za blagor svoje nesrečne domovine. Ta globoka skrb ob mogoči vsenarodni nesreči je silno ganila mladeniča. In ne samo ganila, vse njegovo dosedanje bitje je prevzela in napolnila ta skrb. Ta nežni čut, klijoč že poprej v njegovem mehkem slovenskem srcu, ga je osvojil sedaj popolnoma, tako da niti besede ni mogel govoriti, ko se je poslavljal.

(Dalje prihodnjič.)

Za ljudsko prosveto.

Spisal Adolf Ribnikar.

i še preteklo pol stoletja, kar sta spoznala slavna Angleža Stuart in Roberts, da je prava izobrazba nedostopna večini ljudi in zato da zija v človeški družbi med izobraženci pa maso tolik prepad. Danes je že skoraj ves svet o tem preverjen.

Nižje šole — ako bi jih tudi vsi ljudje obiskovali — so pomanjkljive in nam nikakor niso porok, da ohranimo to, kar smo se v njih naučili, celo življenje, ne da bi se še nadalje izobraževali.

Srednje in visoke šole obiskujejo ponajveč premožnejši dijaki, kajti le malo jih je, ki bi lahko zmogli gmotne žrtve. To pa je najvažnejši dokaz, da žive še danes ljudje, ki so mnenja, da sme biti izobrazba dostopna le najmanjšemu utrinku človeštva, a ljudstvu ne.

Kakor so malone vsaki stvari ljudje naklonjeni ali nasprotni, tako je tudi z ljudsko izobrazbo. Nekateri so se vzlic močnemu odporu zavzeli zanjo in jo začeli širiti. Na ta način se je porodila na Angleškem takozvana ljudska univerza. To ime je zadobilo šele v najnovjšem času pravi pomen. Ljudska univerza je slična našim visokim šolam, a dostopna je vsakomur. Nje delovanje obsega ponajveč ustanavljanje ljudskih knjižnic in prirejanje poljudnih predavanj. Knjižnice in predavanja naj sistematično izobražujejo moške in ženske, ne da bi zanemarjali vsakdanja opravila. Boj za obstanek je vedno težji in ljudje morajo že v najmlajših letih »s trebuhom za kruhom«. Zato je razširjevanje vsestranske izobrazbe med ljudstvom, ki je prestaro in preravno, da bi hodilo v šolo, največje važnosti.

Danski zgodovinar, pesnik in teolog Nikolaj Gundtvig, ki ni nič manj slaven kot pedagog, meni, da je doba od 18.—30. leta najpripravnejša za učenje. »Ta čas šele lahko uživamo duševno hrano brez škode, pa jo tudi lahko z lastnimi mislimi obdelujemo in v istini porablamo. V tej dobi je fantazija najživahnejša. Vzbuja jo želje, vrivajo vprašanja in vsakojaki nagoni preobladujejo naš duh.« Zato treba ravno v teh letih sredstev, s katerim lahko zadoščamo notranjim nagonom; a takih sredstev treba ne le bogatašem in premožnejšim ljudem, marveč tudi kmetom, obrtnikom in delavcem, moškimi in ženskam. Dati treba odrasli mladini priliko, in zbirala se bode radovoljna v množicah okoli učitelja, občevala bode z njim, razširjala si znanje, ojačevala se v samozavesti!

Že nekaj desetletij je opazovati živahno poljudno delovanje v naprednih državah. Več tisoč zavodov — bolj ali manj popolnih ljudskih univerz — so ustanovila društva ali posamezni prijatelji ljudstva in vzdržujejo se z državno ali občinsko podporo.

Vsem tem zavodom, vsemu temu gibanju je namen, vzbujati ljudem čut za potrebno samoizobrazbo, nikakor pa jim ni vzgajati učenjakov, tudi ne zapeljevati ljudi srednje nadarjenih, da bi se ločili od posla, ki jim donaša primerno veliko dohodkov, in obrnili k stanu, v katerem vidijo le prevaro. Ne! Dati hoče ljudem vseh stanov, ljudem, katerih življenje stremi že po popolnoma gotovem cilju, večje ideale o življenju in jih učiti razumeti delo, učiti lože, bolje živeti.

Kakor ogenj se je širilo to poljudno gibanje po vsem svetu — najeklatantnejši dokaz, da se je rodilo iz žive potrebe in ne morda iz fikcije. Ljudska univerza, bodisi, da je delovala s poljudnimi predavanji ali knjižnicami, bodisi tudi še s kakimi drugimi sredstvi, napaja danes malone že vse narode s čistim virom vsestranske izobrazbe. Posebno se odlikujejo Angleška pa Ameriške združene države, kjer obiskuje na leto nad 100.000 slušateljev poljudna predavanja in kjer si ljudstvo izposoja na leto po 40—50 milijonov knjig iz javnih knjižnic.

Vprašamo, bi li ne bilo umestno, bi li ne bilo za naš narodič pravzaprav blagodejno in naravnost potrebno, da presadimo to cvetko, ki je vzcvetla tako hitro malone po vsem svetu, tudi na naša slovenska tla?

Neovržna resnica je, da je blagostanje našega naroda splošno piškavo. Vsakdo lahko vidi — seveda, ako trezno gleda — da je žalostna prevara mnenje in govorjenje, da napredujemo skokoma; kajti skoraj na vsej črti padamo, če že ne absolutno, pa vsaj relativno.

Naše ljudstvo potrebuje vzgoje. A vzgajati moramo vse ljudi, vse stanove; kajti le taka vzgoja lahko izpremeni naše ljudi v olikane, samozavestne, navdušene Slovence.

Ako povzdignemo duševno stanje našega naroda, povzdignemo obenem tudi gospodarski položaj. Brez dvoma je šolanje v neposrednji zvezi z gospodarstvom, brez dvoma je dobra šola podlaga dobrega gospodarstva.

Danski narod, ki šteje dva in pol milijona duš, stoji danes na visoki stopinji kulture in njegovo blagostanje je vsestransko ugodno. Smelo trdimo, da so ga dovedle do sreče ljudske visoke šole — poljudna predavanja in javne knjižnice.

Navadno izpodbude narode velike nesreče k delu, in to je bilo tudi pri Dancih. Ko se je plegla burna vojna v letu 1864., so začeli

Danci resno misliti na narodni obstoj. Ugibali so vsakojako, a končno jih je dotekla sreča — poljudno delovanje nedeljne Anglije se je udomačilo tudi na njih zemlji. Da, ko bi narod ravno s poljudnim delovanjem ne bil zadobil velikanske moči, bi bil moral poginiti v dobi od 1870.—1880. leta, za časa strahovite gospodarske krize radi žita. Vsestransko izobražen, duševno močan, po telesu zdrav, se je lotil Danec samozavestno vsestranske gospodarske organizacije, ki se ni le mahoma ukoreninila, ampak je postala toli pomembna, da obračajo še danes vsi evropski narodi nanjo svojo največjo pozornost.

Predno se more kak narod organizovati, je torej pred vsem neobhodno potrebno, da so vsi udje naroda duševno toliko razviti, da stoje absolutno na precejšnji stopinji kulture. Ako je ljudstvo izobraženo, izobražen je ves narod.

In kako je pri nas? Mi vidimo, da manjka narodu izobrazbe, in ljudstvo samo čuti, kaj ga mori, zato pa tudi hrepeni po izobrazbi! Zato naš priprosti narod kaj posebno rad bere, sam, iz lastne volje. Baje pri drugih narodih ravno to dela poljudnemu gibanju veliko ovir, ker ne morejo ljudi privaditi čitanju. Da bi pa ljudstvo iz lastne volje, brez prigovarjanja — kakor Slovenci — čitalo, to je baje kar izključeno.

Uverjeni bodimo, da naše ljudstvo ravno radi tega hrepeni po izobrazbi, ker ve, da je to oni zaklad samostojnega mišljenja, ki nam omogočuje v vseh slučajih življenja, povsod in vsekdar lastno sodbo, pa tudi omogočuje, da po tej lastni sodbi delamo sklepe ter si po teh ravnamo in lajšamo delo! Ta zaklad pa moramo pridobiti in dati našim ljudem, ki ga nimajo in ga sami iz sebe tudi nikdar ne dobodo.

Prepričani smemo biti, da se poljudno delovanje, ki je bilo povsod šele potreba časa, tudi pri nas vidoma ukorenini. A ravno vsestransko organizovano poljudno delovanje naš narod prerodi, ono mu da moč, da se kulturno povzpne in bo korakal vsaj z drugimi narodi, ono pa mu podeli tudi moč, da se gospodarsko ojači. V delu, samo v delu leži boljša bodočnost!

Akcija za slovensko univerzo se je enkrat izjalovila. Pa saj nimamo niti popolnih srednjih, ponekod celo slovenskih ljudskih šol ne! Zato pa moramo učiti narod sami! Vsi narodi, ki imajo univerzo, imajo danes že tudi ljudsko univerzo. A kaj naj storimo mi? Mar naj čakamo, da nam dajo univerzo, mar naj čakamo, da nas popreje utope v germanskem in lahonskem morju, predno se začnemo zavedati?

(Konec prihodnjič.)

Mlada ljubezen.

Spisal J. Gostič.

Vroči poletni dnevi so vstajali vsako jutro z žarečim solncem; bilo je stanovitno vreme že ves mesec in zrak se je vsled žgočega solnčnega plamena tako razgrel, da se niti po noči ni mogla ohladiti zemlja. Rosa ni padala in poljske ptice so žeje medlele po razsušenih grudah. Žito je dozorelo in suhe bilke so vršale po njivah, kadar je potegnil veter pod bledim, brezbarvnim nebom.

Bil je čas žetve in kmetom je bilo pogodu suho vreme. — Na Melharjevi njivi so želi oves; med ženjicami sta bili dve domači hčeri, starejša, že omožena Liza in mlajša, ravno v najlepših letih cvetoča Katrica. Bila je kipečega telesa in močnega, lepega stasa, kakor so naša gorenjska kmečka dekleta. Imela je robec potegnjen na čelo, da ji je senčil gladko, rdeče lice pred solničnimi žarki, ki so jo žgali neusmiljeno po zagorelem vratu, kolikor ga niso krili lasje, ki so se ji v dveh dolgih kitah pletli vrhu glavice. Ženice so molčale, nobeni se ni dalo govoriti, ker sta bili domači dve preveč zamišljeni. Katrica je bila v mislih pri svojem ženinu, ki se je nahajal v bolnici v mestu.

Krčevito je stiskala ustnice, kakor bi se bala, da se kak vzdih ne prikrađe iz njenih ust. Silna tesnost ji je legla na srce, ki se je ranjeno topilo v žalosti in bolno utripalo. V zadnjih dneh jo je tako vso prevzela tuga, da ni mogla več tajiti svojih čuvstev. Ne vede kdaj ji je zatrepetal vzdih na ustnicah, in v njenem vzdihovanju je bilo toliko obupa, kakor da se ji trga srce. — Njen ženin, Zakotnikov Janez, se je pred dvema tednoma ponesrečil v gozdu; pri sekanju ga je zadelo padajoče drevo in malone ubilo. Onesveščenega so prepeljali v mesto.

Pred tremi dnevi je bila pri njem v bolnici, in spomin na ta obisk ni hotel zatemneti v njenem srcu. V možgane so se ji vcepile mračne misli in na nič drugega ni mogla misliti kakor na ženina, ki zapuščen ječi v daljnem kraju. Starinska mestna bolnica je napravila nanjo mračen vtisk. Vse, kar je videla, je bilo zanjo tako tuje; obhajala jo je groza na visokih, razhojenih stopnicah in na dolgih, temnih hodnikih. Zadušli bolnični zrak, nasičen z ostrim, zoprnim vonjem, ji je legal težko na pluća in navdalo jo je neznano, tesno

čuvstvo. Na hodniku je visel v kotu na steni velik začrnel križ in na njem je bil pribit že strohnel Bog; truplo mu je bilo razjedeno, neizmerna tuga je sijala iz njegovih oči in poteze Kristusovega obraza so izražale neskončno bol.

Trepetajočih korakov, burno drgetajočega srca je stopila v bolniško sobo, kjer je ležal Janez. Ni vedela, kje je njegova postelja, zato je šla od bolnika do bolnika. Povsod so jo zrl nasproti izmučeni, tuji obrazi, ki so jo gledali presunljivo in proseče. Prišla je do konca sobe; tu je bil ob steni postavljen oltarček in rdeča luč je visela izpod stropa. Med suhimi rožami je sedela na prestolu Mati sedmih žalosti; v njenih steklenih očeh se je zrcalilo bolno čuvstvo in srce je imela prebodeno s sedmimi meči. Okolo altarja je klečalo v dolgih, rjavih plaščih več bolnikov; bili so kot spokorni menihi upadlih, vdratih obrazov ter zamaknjenih, mrtvih oči in zdelo se je, da se jim ustnice pregibljejo same od sebe, brez njih volje.

Šla je dalje kraj zidu in obstala pred posteljo ravno tik okna. Bolnik se ji je zdel popolnoma tuj; obličje mu je bilo rumeno, le oči, ki so sijale v motnem blesku globoko iz jamic, so se ji zdele znane. Spominjale so jo lepih, solnčnih dni. A zdaj so strmele nanjo tako boječe, da se je naslonila ob zid, polna tajne groze in moreče slutnje. Čim dalje je gledala bolniku v obraz, tem bolj so se ji zdele znane te poteze. Naposled so blede ustnice bolniku zatrepetale in začul se je iz njegovih ust slaboten klic: »Katrice!»

Zdaj ni več dvojila; to je bil Janez, ali kakšen! Pred njo je ležalo trhlo in izsesano telo, bil je zdaj komaj še senca poprejšnjega zdravega njenega ženina. In nehote so ji stopili v spomin jasni dnevi njene ljubezni. Ah, kako ponosno je korakal včasi ob nedeljskih jutrih njen ljubček po vasi! Šop rožmarina se mu je košatil za klobukom in lici sta mu kar igrali zdravja in žuborečega veselja.

»Janez, ti si?« Da bo videla svojega ženina v tako žalostnem stanju, tega se ni nadejala; bila je presenečena ter hudo zadeta v dno srca. Pritisnila je robec na usta in iz grla ji je privrelo pretresljivo ječanje; solze so se ji ulile iz oči in vse telo je trepetalo strašne bolesti. Tako neizmerne žalosti doslej ni poznala; moreča bol ji je razjedala srce, ki je divjalo v prsih. Sklonila se je na posteljo in krčevito ihtoč pritisnila vroče čelo na njegovo roko.

»Katrice, kmalu me ne bo več; ti si edina, ki sem te hotel videti še enkrat.« Govoril je počasi in hropeče, kakor da je v grobu. Katrice ga je gledala z izrazom neskončne ljubezni v očeh; hotela bi vanj vlti vso svojo moč, da bi bil zopet kakor nekdanj, ko je še plulo

življenje po njem v svežih, čvrstih tokih in so kipele zdrave sile mogočno ter bujno. Govorila ni dosti ž njim; vse tolažilne besede, ki bi mu jih lahko rekla, so se ji zdele puste in prazne.

Vsa omamljena in skoro nezavestna je odšla po težkem slovesu — vedela je, da Janeza ne vidi več nikoli — in stopala počasi proti vratom. Tam se je ustavila in okrenila; malone bi se zgrudila silne bolesti. Janez se je sklonil pokoncu in zrl s čudovitim, obupnim pogledom za njo. Umela je sijaj njegovih oči: Poslavljal se je od nje za večno! . . .

Od teh vtiskov opojena, je stopila na mostovž; čutila se je slabo in onemoglo. Njena duša je koprnela v mračni tugi, kakor da ji je razdejano življenje, kakor bi ji glodala v prsih smrtna bolezen. Zdelo se ji je, da mora leči, da ne vstane nikdar več. Neutešno je zahtela ter se naslonila v kotu na križ. Pribiti Bog je zrl medlo predse kot vedno; isti neskončno bolestni izraz mu je počival na licu . . .

Katrica se je vrnila domov, in po onem dnevu je spomini na bolnico niso zapustili niti za trenotek; ni se jih izkušala otresti, temveč je mrla v takšnih tožnih mislih. Na njivi pri žetvi so ji blodile misli po krajih, kjer je bila kedaj s svojim dragim; z duhom je bila vedno odsotna, a roke so se gibale iz navade in vršile vsakdanje delo.

Ženjice so dožele že do sredi njive; pred njimi je še stal ne-požet oves, šumel ter se zibal v rahlih valih vetra. Solnce je ves čas žgalo, da je zrak trepetal, kakor bi se imel vneti in zaplapolati z rumenim žarom. Na meji, sredi goste trave so žgoleli in vriskali cvrčki. Suha vonjava po prsti je vstajala iz zemlje; dišalo je po uveli travi in suhem klasju. Znoj se je cedil ženjicam po obrazih in soparica jim je kar jemala sapo. Že večkrat so hotele pričeti razgovor; hudo jim je bilo vsled dolgočasnega molčanja, zato bi se rade malo porazgovorile. Zdaj je vzdihnila ena in pogledala proti nebu, tožeč vroče solnce, zdaj je zopet druga zajavkala vsled potu, ki jo je ščemel v krvavih, motnih očeh.

Tedaj se je oglasil v cerkvi sv. Štefana nad vasjo veliki zvon; začelo je zvoniti mrliču z vsemi tremi. Kar hkratu so ženjice skočile pokoncu in se spogledale. »Kdo je umrl?« Začele so misliti, kdo je bil zadnji čas bolan, kdo je bil na vrsti, da ga obišče koščena žena. Kričale so, vihtele srpe in bulile krmežljivih oči proti cerkvi, odkoder so se usipali doneči zvoki čez prostrano polje.

Ko je Katrica zaslišala zvonjenje, jo je objelo nekaj težkega, topega; črna slutnja ji je legla na srce, nekaj ji je govorilo z go-

tovostjo, da je on umrl . . . A njegovega imena si niti v duhu ni upala izreči; zvonjenje ji je bilo jekleno trdo na ušesa in jo rezalo v dno srca.

Ženjice so se obračale na pot, ki je peljala konec njive, da bi videle, če kdo prihaja, in povprašale po novici, ki jih je tako vznemirjala. Primajal se je šepavi berač Špeh, in v hipu so vse kričale nad njim: »Kdo je umrl?« Berač se je ustavil in počasi izpregovoril: »Dober dan vam Bog daj, dekleta; no ta vročina me bo res skuhala. Hentajte, no!« In z zamazanim rokavom si je začel brisati pot raz rjavi, razkrižani obraz.

»Ali veš, kdo je umrl?« Ženjice so pihale nestrpnosti in vihtele srpe proti njemu.

»No, kdo bi bil tako nepočakaven! No, ta je umrl iz Drage, Zakotnikov, ki je bil v bolnici, no, Janez se mu je dejalo.« Vzdignil e palico in s hropčim glasom zapel:

»Sveti Peter nosi ključe
in odklepa sveti raj;
če pravična duša trka,
duri odpre na stežaj!

Kaj ne, dekleta, to je lepo? No, temu je tam gori že boljše nego meni tu doli; še skuhala me bo ta vročina, ali me pa zadene ,božji žlak' na možgane!« In odšepal je proti grmovju, ki se je vleklo ob potoku za njivami.

V Katrici je vse zastalo; tuga ji je zaprla jok in solz ni bilo iz njenih oči.

*

Drugi dan potem se ji je žalost razlila v solze; po cele ure je tugovala in vso noč ni mogla zatisniti očesa; prekladala se je po ležišču in vzdihala za svojim dragim. Drugekrati je bilo Katrico strah, ako je umrl kak znanec iz vasi, a Janeza je ni bilo kar nič groza. Iztegala je roke in ječala, naj bi vsaj še enkrat prišel k njej, da bi ga še videla. V gluho noč je izrekala njegovo ime in ga obupno vabila k sebi. Umrla bi najrajša, da bi bila tam, kjer on. A noč je bila nema in brezčutna za njene vzdih; mrtva tema se je zgrinjala naokrog in glasu ni bilo, da prekine tajno tihoto.

Domači so se je ogibali, kakor bi bili nekaj zakrivali in bi jih bilo sram pred njo. Nikdo je ni tolažil in nikdo govoril ž njo. Žalost jo je storila toplo in nepremično je včasi po cele ure strmela predse.

V nedeljo proti večeru je Katrica sama sedela doma v izbi; postajalo je somračno. Zunaj v veži začuje znano govorico; nekdo

je izrekel njeno ime in stopil k vratom. Bila je Janezova mati, upognjena ženica; telo ji je trepetalo kot vrba v jesenskem mrazu in gube so ji bile zarezane v prijazno obličje. Prišla je k njej, in ne da bi izpregovorila, začela z visokim, ihtečim glasom jokati. Katrica je pogledala njen od žalosti ves izpačeni obraz in privrele so tudi njej solze.

»Katrice, glej, Janeza sva izgubili!«

»Mati, če bi vedeli, kako je meni hudo! Nikdar ga ne pozabim.« Vrgla se ji je okoli vrata in jok je postajal skoro blazen.

»Vidiš, to ti dam, ker ti Janeza dati ne morem.« Razmotala je velik rdeč robec in razvila iz njega zlat prstan. »Kupil ti ga je za poroko, a zdaj se ti je izneveril.« —

* * *

Katrice ni mogla pozabiti svojega ženina, in njeni dnevi so bili žalostni. Brez prestanka je čutila v srcu težko gorje in ni se mogla iznebiti neznosne bolesti, ki ji je kot mora ležala na duši. Včasih so se ji za trenotek povrnile misli na vsakdanjost, a vseeno ji je ostala v srcu moreča bolečina. Naj je mislila karkoli, ni se je mogla iznebiti, kakor da ima srce res prebodeno, kakor da je vanj zapičena ostra ost.

Tako ji je hitel čas. V spomin si je klicala dogodke, ki so bili sicer popolnoma vsakdanji, ali vendar tako dragi njenemu srcu, ker jih je preživela z Janezom. Spominjala se jih je s slastjo in ljubeznijo ter bila prepričana, da je Janez z duhom pri njej, da ve vse njene misli in pozna njeno vdanost. Zvečer v postelji se je pogosto tako živo zamislila v kak dogodek, da se ji je zdelo, kakor bi bil Janez navzočen in se pogovarjal z njo. Vsak hip je menila zaslišati njegov glas, ko jo bo poklical po imenu z onim njej tako dragim glasom.

Posebno ni mogla pozabiti nikdar one noči, ko je bil prišel zadnjikrat pod njeno okno. Zunaj je divjala vihra, bliski so križali nebo, da se je zdelo včasih, da gori s krvavim plamenom celo obzorje; brez prestanka je grmel in bučalo, kakor da se lomi nebo. In v tej grozni nevihti je prišel k njej; glas se mu je tresel od mraza, ko jo je poklical. Ona se ga je prestrašila, zdelo se ji je nemogoče, da bi mogel to biti on; a potem ga je spoznala. Šla je k oknu, in ob blisku je videla njegov obraz. Svetlo in jasno se je zasvetil, v očeh pa mu je brala ljubezen. Po onem večeru ga ni bilo k njej nikdar več. Teden kasneje ga je v gozdu dohitela poguba. —

(Konec prihodnjič.)

Književne novosti

Ivan Cankar: *Ob zori*. — Ljubljana 1903. Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. — Ako pričakuješ, zorna bralka, od te Cankarjeve knjige z goljufivim naslovom mnogo tiste bajne zore, ki se poraja v neoskrunjeni naravi, daleč od moralnega šuma in hruma surovega človeškega življenja, tedaj se precej motiš. Ne, tudi v tem Cankarjevem spisu ni tiste mirne, tolažeče harmonije, ki spoprijaznjuje človeka s samim seboj in z življenjem. Tudi ob čitanju teh črtic boš čutila, kako se ti zabada v dušo skeleč trn, ki te bo ali bodril k pravemu, duševnemu življenju, ali pa bo zapustil le bol nesoglasja in obupno praznoto, kakor je slučajno ustvarjena tvoja duša. Gotovo pa se ti bodo vzbudili v duši akordi, ki bodo sorodno zveneli s pesnikovimi, zavedala se boš, da vsaj za hip zopet živiš »resnično življenje«, in poleg vseh boli boš hvaležna umetniku za to sveto uro. Okvir pa je vendar le jasnejši in svetlejši, kajti v preludiju nam razvija umetnik pozitivne ideje o življenju in umetnosti, kakor zaključuje zbirko z jasno sliko, polno novih upov, svetlega življenja in ljubezni, akordi, ki so pri Cankarju drugače dovolj redki. Dasi sicer niso posamezne številke te zbirke zvezane po notranji ali zunanji vezi, vendar imajo vse tako plastično izvršeno tisto posebno potezo, ki je veleznačilna za Cankarjeve proizvode, tisto iskanje resnice, ki povzdiguje človeka nad vsakdanjost. Gotovo so tudi te črtice prav tako fine »nijanse« bogate pesnikove duše, kakor smo jih občudovali že v prejšnjih podobnih zbirkah ali tudi v večjih njegovih umotvorih. Cankarjeva umetniška osebnost je ena, »nijanse« njegove umetnosti pa se prelivajo v neštevilnih barvah druga v drugo kakor kamenčki pestrega rimskega mozajika. Naj nastopa pesnik v fantastični subjektivnosti ali pa v odmerjeni objektivnosti, vselej se nam kaže veliki njegov dar opazovanja in še večja spretnost izražanja in pripovedovanja. Osnovne ideje njegovega umetniškega in filozofskega nazivanja so tudi v naših črticah iste, kakor so nam znane že iz prejšnjih njegovih spisov: umetniška njegova in menda občečloveška volja hoče kvišku, hoče živeti pravo življenje, katero istoveti z umetnostjo (5), ali surova vsakdanjost, ki se hrani od težke zunanosti. t. j. materijalnosti, ga vleče k tlom in sili, da ji »daruje devetindevetdeset odstotkov svojih dni« (5). Ako priznava, da ga je imc Maeterlinckovo elektrizovalo, tedaj vemo, kaj pomenijo te figure. Zato so Cankarjeva lica ljudje, ki streme proti vseosrečujočemu solncu resnice, ali ker imajo na nogah svinčene uteži materijalnosti, zato je njih vzletanje le slabotno in včasih smešno frfotanje, frfotanje netopirjev; ako je bil kdo izmed njih rojen ob sveti uri, tedaj kmalu izleti iz te trde, masivne srede v nedogledne višave, ker ga življenje stare. Ako je bajna noč vzbudila v njih duši sveto spoznanje, tedaj so srečni in studi se jim vsakdanji svet (*Ob zori*); ali tudi drugi slučajni lahko odpro izvoljencem pogled v bojni svet, ali potem jim ni več živeti v mrzlem, mračnem, pouličnem življenju (*Mimi*). Koliko sestic ima pač ta uboga *Mimi*! Meni se zdi, da ljudje, ki s tolstorejenim obrazom prihajajo obedovat v boljše gostilnice, puščajo doma na polici svoje človekoljubje. Kako bi se torej dali motiti od slabo oblečenega otroka, te *Tončke*, ki prodaja žveplenke, ki jih nihče ne rabi. Ali je pa ni pobožal tisti gospod le radi tega, ker je imel slučajno s seboj — človekoljubje! Vendar se je temu izvo-

ljenemu detetu naenkrat odprlo oko v neznane svetove, zato odslej hrepeni in sanja o lepših ulicah, drugem življenju, zato pa ni več za to pusto predmestje. — Druge sestre pa niso tako srečne. Morda jim je kak hudi duh odprl pogled v raj ljubezni, a ko se razkadi ta ponarejena fatamorgana, tedaj hodi razočarano bitje tem topeje, tembolj mehanično po trdem tlaku sužnjega življenja. V črtici »Šivilja« je C. naslikal s poznano spretnostjo tako predmestno dete, ob enem pa tudi lice, ki se v puhli svoji domišljavosti prišteva tisti družbi, ki živi vsakdanje življenje, ki je »slučajna, surova in nevredna posoda resničnega življenja« (5). Ali je potem pravi greh grešiti proti tej »nevredni posodi«? Menda ne radi družbe, pač pa je greh radi sebe in radi tistih bitij, ki se dvigajo iz te srede. Mnogo jih je, ki čutijo perje po svoji koži in se izkušajo dvigniti, ali blato, ki od vsch strani leti na nje, jih ostraši, vzame jim moč in pogum. In ti blede junaki se ozirajo le na blato, kadar skrbno pazijo na javno mnenje, na vsakojake mode in na — karijero. Je pač nerodno razmerje med 99% in 1%! Slavni suplent, c. kr. adjunkt in junak črtice »Pred gostilnico« so pač bratje, ne li? Gotovo so vsi trije lepo pogojeni, dasi je pri vsakem kaj posebnega. C. kr. adjunkt je pač le v objektivnosti prelit, s humorjem retuširan junak omenjene črtice, kjer je umetnik pokazal na eni strani fin dar samoosebne opazovanja, na drugi strani pa nam je ustvaril plastično izveden lik kmet-skega dekleta slovenskega. V obeh črticah pa je nekoliko pristnih poetičnih mest, kakor veje v lapidarno in nekoliko površno izvedenem »Sestanku na Rušah« neka težka, zadahla sapa, kakor jo čutimo prav često v črticah Čehova; sploh se mi zdi razlita nad to črtico nekaka tragična senca, ki je priplavala nad ljudi, a se preletela, morda ker se je zmotila nad ljudmi. — Najobširnejša črtica je »Smrt kontrolorja Stepnika«, ki mora s svojim mrzlim, mrtvaško-mračnim koloritom pretresti živce vsakemu čitatelju, ki bo sploh hotel čitati to mučno berilo. Umiranje jetičnega človeka bi ne bila naposled taka tragika, ali Cankar je napravil iz te smrti pravo tragedijo — življenja. Stepnik je seveda neozdravno bolan, zato je čisto v redu, da umrje; ali on se maščuje prav mrtvaško nad življenjem zaradi življenja. Psihologično je utemeljeno, da se njegova žena, zdrava in mlada kri, odvrta od tega živega okostja; bilo bi tudi razumljivo, da ljubi zdravega moža, a opravičljivo ni s stališča socialne morale, zato je treba pokore, trde pokore. Z živimi barvami slika Cankar satansko maščevalnost Stepnikovo, in ta je, ki nas v prvi vrsti zanima. S svojim votlim glasom, s svojim steklenomodrim očesom je takorekoč hipnotiziral bolnik svojo ženo, da je iz nje postala mrtva duša v zdravem telesu. Tragika napreduje tako daleč, da se Stepnikova žena po moževi smrti za vedno poslovi od človeka, po katerem je hrepenela ob prepovedanem času. Cankar stoji v tej črtici na spiritističnem stališču, zato tudi razumemo, zakaj ne igra verski moment nikake vloge. Sicer pa pisatelj sam smatra ta svoj proizvod za nekako neveren poskus, in res je dvomljivo, če more v resnici v takih hipih tako zelo prevladati eno samo čuvstvo (škodoželjna maščevalnost) vse druge strani dušnega življenja. Zdi se mi torej, da ni samo tehnična fraza, ko piše Cankar: »Prebral sem rokopis do konca in reči moram, da se mi zdi stvar nekoliko čudna . . . « (166). Da je imel pri tej črtici priznane vzore pred očmi, to je gotovo, vendar je tudi tukaj spet pokazal, kako zna opazovati življenje in kako ima slovenski jezik v oblasti. S to disharmonijo v bralčevi duši pa ni smel zaključiti pisatelj, zato je postavil na konec subjektivno pisan zagovor, ki ga smemo smatrati morda

za malo izpoved. »Prišla je v moje srce ljubezen, tista ljubezen, ki je edino dovolj močna, da vzdigne človeka iz groba. (169) . . . zakaj ni je bolj sladke in rodovitne ljubezni od ljubezni sinov, ki nimajo od svoje matere drugega nego to sladko in rodovito ljubezen . . .« (174). In ako poslušamo pesimistične ugovore njegovega prijatelja in pa pisateljev pozdrav domovini, kateri poklanja dar svojega duha, tedaj se nam zdi ta zaključek kakor nekaj odgovor njegovim »Tujcem«, t. j. če je bil on kdaj tujec, poslej noče več biti, črpati hoče iz rodni tal. To seveda ne gre po dekretih, ali Cankar ima dovolj duševnih sil, da se čim dalje bolj otresa, četudi polagoma tujih vplivov, saj ve, da le tisti umetnik ustvarja trajna in velika dela, ki je sam s seboj v soglasju in ki daje človeštvu kaj posebnega; naša zemlja pa je še malo rodila, zato gotovo počiva v njej še veliko plodnih snovi. Ponosni oreš, ki se samozavestno dviga z vzhajajočim solncem nad morsk gladino, naj bo simbol tega zmagonosnega napredovanja. Kako razumeva Cankar življenje in kako ga vselej in povsod slika, to nam kaže tudi krasna slika na platnicah, katero je, kakor vse druge, narisal akad. slikar M. Jama; življenje je boj z nestvorom, obstoječim iz raznih delov, a glava tega čudesa je vendar človeška; ako so najdrznejši borilci za napredek vezani kot ljudje po naravnih sponah, tedaj se jim je vendarle najbolj braniti proti človeški družbi, ki je v svoji topi lenobi sovražna vsemu napredku. Ali pa napoči kdaj zlata doba, o kateri sanjamo? Mi upamo, zato — pride. Poleg obeh pomenljivih simboličnih slik je narisal gosp. Jama po vzoru podobnih publikacij drugih narodov na čelo vsaki črtici svojo sličico v modernem slogu. Nekatere so humoristične, kakor na strani 57. in zlasti 75., druge pa so bolj ali manj vsebini primerne. O sličici k črtici »Odložene suknje« pač nihče ne bo trdil, da je duhovito izvedena (str. 83.); miza iz secijske dvorane z ostudno sesušnim jetičnim telesom bi bila, da je slika večja in v barvah, gotovo — ostudna, raje še vendar vidim okostnjak (str. 109.), dasi ne morem reči, da je najsrečnejši izraz za idejo, izraženo v črtici.

Dr. Iv. Merhar.

Zabavna knjižnica. XV. zvezek. Založila in na svetlo dala »Slovenska Matica«. Ljubljana 1902.

I. »Pogreb. Slika iz življenja koroških Slovencev. Spisal F. J. Doljan.« — V dobi feljtonizma smo. Občinstvo ne utegne čitati, pisateljstvo pa ne spisovati obširnih povestnih spisov: zato so postale zelo priljubljene »slike«, »črtice«, »obrazi«, »utrinki« . . . ali kakor se že imenuje ta slastni in hlastni drobiž. — »Pogreb« se res sme imenovati »slika«, tu so barve, ki govore same; ta slika je krepka, zdrava, vse diše v njej pravo življenje; ni bajna in bujna kakor Makartova, ali resnična in plastična, kakor bodo umotvori slovenskega Defreggerja. Kdor pozna in ljubi našega grčavega gorjanca, ki se za svoj ljubi kruhek vedno bori z brezobzirno narodo, gorjanca, ki mu vsled tega obdaja srce trpka in trda skorja, pod katero tli gorko čustvo le prikrito, ta obnovi v tej sliki prijateljstvo s pravim takim tipom, verujoč pisatelju, da se skriva pri takem gorjancu med gubami na obrazu in za tem pogledom, vajenim, zreti daleč tja po dolinah in visoko gori na večni sneg, mnogokrat cel roman. Res, »ne samo po velikih hrupnih mestih . . . se dogajajo romani; mogoči so povsod . . ., tudi tam gori v najbolj zapuščenih gorskih krajih!« Da, dogajajo se, ali pripovedovati jih ni lahko — še za svoj roman ne najdeš pravih besed! Doljan zna pisati; on piše lahkotno in gladko, a vendar ne plitvo, prirsčno, pa ne jokavo, živo — včasih celo z drznimi sredstvi — in vendar ne fantastno . . . Izmed

številnih njegovih krajših spisov mi ugaja baš ta slika, nemara subjektivno zato, ker ljubim njen milicu, življenje gorjanca — pa saj je vsaka kritika ipak subjektivna! — Prvi del povesti je lepa idila. Nehote začutimo, da imamo na levi strani v prsih še nekaj več nego kos trdega mesa, ko opazujemo Jurčka, kako skrbi za pogreb svoje Urške; sicer vsebine ne bom pripovedoval! — Le dvojce bi »sliki« prirekal: na strani 11. bi se Jurčkovo duševno stanje ne smelo risati v neposrednem dopisu do bralca in povod za pripovedovanje njegove preteklosti je nekoliko šablonski.

II. »Brez volje . . . Spisal Pankracij Gregórc.« — Brez volje? »To bo pa nekaj filozofije«, sem se ustrašil, ker taka napoved pomenja običajno fiasko. Pri kakih dveh, treh prilikah se naglašuje, da je »sedanji čas brez volje«, tudi sicer so raztresene po spisu slične »iveri«, ali vse, kar bi naj služilo v dokaz tej resnici, je ponesrečeno. Predočujejo se nam namreč večinoma take osebe, ki nikakor niso »brez volje«, ampak so imele in še imajo prav drzno energijo, in te osebe so slikane vse bolj ali manj — nesimpatično, od rudniškega ravnatelja, ki je bil dovršil le domačo trirazrednico, pa do »varčljivca« Repavsja; tako pobija pisatelj samega sebe. In dalje! Slavni junak Pavel Pregelj, na katerem se naj uresničuje pravilo o brezvoljnosti našega časa, pa je slikan kot — simpatičen nesrečnik, ki ga le pisatelj peha semintja, ne pa osebe, ki imajo »voljo«! Tako se pisatelj zopet pobija. Pod tema pogojema se glasi prav čudno njegov poziv na koncu spisa: »Ne mislite, da ljudi poboljšate, ako jim ne okrepite volje«, zaviknila je Vila, podobna misli(!) človeški.« — — Pri izvršitvi posameznosti kaže pisatelj dokaj fantazije, ali žal, da jo je napel najbolj v ta namen, da je nanizal na motvoz glavne vsebine kopo neverjetnih in neutemeljenih situacij in čudnih opazk ter si vrhutega skoval dikcijo, ki bi rada bila izvirna in visoka. Le nekaj paberkov navedem. Neumestne, nekaka profanacija, so na str. 46. besede o dokazu, »da je Bog«. — Izmed čudežev, ki se gode v spisu, omenim najhujšega: Julija se je ponesrečila; padla je namreč z voza in je z glavo »zletela na kilometrski kamen, ki je prav tam kazal številko 13«!! Sploh je ves ta prizor pravcata karikatura; Pavel, Julij in ljubček, ki je seveda prišel v pravem trenutku na kraj nesreče — pa ne da bi se spotaknil ob nesrečni kamen št. 13 — »jo rahlo prime za roke in jo privzdiguje, da omogoči umetno dihanje(!); spremljevalki odpirata korzet(!)« i. t. d. Ljubimski sestanek med Pavlom in Julijo na str. 59. pa si poglejte sami! — Zapomnimo si še nekatere izreke: »O, magični raport dišav«, tako nazivlje zaljubljenec — vijolično milo! »Gleda ga, kakor bazilisk z mokrotnimi očmi«. »Njegova duša cveti pri Juliji«. »Pavel jo (namreč Julijino roko) prime in vidi, da se njeni prsti pravilno zožujejo proti koncu« — pa mislim, da je dovolj! — Pisatelj navaja v izvirniku na nekem mestu Homerja; naj se spomni še Horacija, ki pravi v izvestnem zmislu: nonum prematur in annum!

III. Fr. Ks. Meško. »Črtice«. — Tri so; vsaka je zasnovana zase, in vendar so v notranji zvezi. Prvi dve sta preludij, iz katerega že često zazveni motiv, ki gospoduje v tretji črtici in naposled predoni vsak drugi glas; le en akord je ta motiv, ali šele na strani 190. se tudi imenuje izrecno: »Vzemi to življenje, čemu mi je!« Ko bi kdo tako rekel v trenutnem afektu, bi si mislili: zdaj nisi sam svoj gospod, iz tebe govori žalost, obup, potrta nada; ko pa prideš do zavesti o svoji človeški dolžnosti, pahneš od sebe to črno obupnost. — Ako pa kdo kakor Meško dosledno gori za ideal, ki itak nikomur

ne odide, za smrt, se nam to zdi — dasi si ne prisojamo veljavne pravice, soditi o tem — greh, v resnici greh. Potemtakem bi imelo življenje le namen, da se konča, ali z drugimi besedami: rojeni bi bili le zato, da umremo? To pa ni res in ne bo nikdar res; ampak ker sem rojen, moram enkrat umreti, nisem pa rojen zato, da bi koprnel po smrti. Ne! Človeštvo je postavljeno v svet in dobi pač tudi svojo nalogo, da jo izpolnjuje na tem svetu, naj že ima ta ljubi svet kaj sreče, kakor sodimo mi, ali naj tudi ne pozna nikake sreče, kakor sodi Meško na koncu druge črtice. Med rojstvom in smrtjo mora še nekaj biti, in to je življenje, ter baš na ta del, na življenje so navezane vse človeške dolžnosti, kar mu jih je sploh izpolniti; saj njegovo rojstvo ni odvisno od njega in smrt bi istotako nikdar ne smela biti odvisna od njega. Ta človeku prirojeni del, življenje, često ni prijetno — to vemo, ali ustvarjeni smo živi in prijeli smo nalogo, da živimo . . .

Prav iz srca in z vso dušo uvažujem Meškov zadnji vzklík: »O Bog, ti si zadnji cilj mojega hrepenenja!« in vem, kaj in kako globoko čuti blagomisleči pisatelj-pesnik pri tem vzdihljaju, tudi si res z boleščjo predočujem ves njegov položaj, ki ga je privedel v eterske višave breztelesne dušnosti; ali prav tako je dolžnost, da naglašam: oni zadnji »cilj hrepenenja« obstoji za vsakega človeka, ne samo za njega, kar ravnim potem pa se tja ne da priti! Vse naše življenje je lahko k temu cilju le predstopnja, ali vendar predstopnja! Samo hrepenenje je po našem človeškem razumu brez vsebine, brez vrednosti; treba se je truditi, delati, ne sme se zaradi blaženega, prijetnega cilja obsojati trnjeva pot, ki pelje do njega. V vsakem premagovanju ovir leži nekaj sreče in čim dalje je naše življenje in čim več trnja smo morali iztrebiti, tem jasneje se nam bo svitala luč, ki vede k cilju. Edino pokazovanje cilja je mrtvilo. Naš in Vaš klik bodi: »Na delo!« Fer patienter onus, fac sapienter opus!

Mnogo mi je še na srcu, ali treba bi bilo napisati študijo, prostor pa mi je omejen. Le nekaj konkretnih opazk naj še pristavim. Pri Meškovih sedanjih nazorih o življenju je značilno, da se tako navdušuje za otroško dobo, torej za dobo, ko se človek še samega sebe ne zaveda; tudi mi se spominjamo radi otroških let, dasi po naših mislih prava sreča ne leži v nezavednosti: taka sreča je le negativna. Zlasti pa nam ni jasno, kako bi spravil pisatelj v soglasje to težnjo po mladosti z onim veseljem do smrti.

V prvih dveh črticah podaja pisatelj slike iz lastne mladosti, ali vse le v zrcalu svojih sedanjih nazorov; mnogo lepega je tu, otroškega malo. — Tretja — najdaljša — črtica ima krasna mesta, ali nje zasnova ni srečna. Najbolje popisano je vobče vagabundstvo, kar ga je — nekatera mesta (n. pr. na strani 122., 127.) se čitajo, kakor bi bila vzeta doslovno iz Cankarja — in pa stara mati — krasna slika! Glavni junak, na katerem uveljavlja pisatelj svoje ideje, ni prav izbran; to je slabček, kakor so jih rodili nezreli dekadentski očetje, in še celo sin zblaznelega očeta; v brez zavestnih halucinacijah pred smrtjo razodeva in sprejemlje ta mladič pisateljeve misli — slabo priporočilo za njih veljavnost med človeštvom! Izmed realnih dogodkov vzbuja v vsakem, ki je med svetom malo, izpolnil vrzel med otroško in predsmrtno dobo, ljubezen onega mladiča do svetnice (!) Olge le smehljaj; resno pa moramo v obrambo človeštva pripomniti, da bi na vsiljiv napad tega negodnega junaka dala primeren odgovor tudi druga dekleta, ne le ta nadčloveška Olga. — — —

Žal nam je, da je Meško zdaj postal dekadent boleznin in smrti, a iskreno želimo, da postane zdrav, v vsakem oziru apostol zdravja!

Dr. Jos. Tominšek.

Slovenska Šolska Matica. Izmed že v zadnjem broju »Ljubljanskega Zvona« kratko naznanjenih knjig tega pedagoškega društva naj tu izpregovorim par besed o »Pedagoškem Letopisu« (II. zvezek); imena njegovih sodelavcev (dr. Bezjak, dr. Tominšek, Lavtar, Orožen, Schmoranzler, Nerat) pričajo sama ob sebi o tehtnosti vsebine, ime prof. V. Bežka o dovršenosti jezika, a ravnatelja Schreinerja o iskrenosti pedagoške vneme ter o veličini smeri, ki so za naš razvoj prepotrebne. V tem zadnjem oziru nas osobito veseli, da je društvo brž v začetku svojega obstanka iskalo zvez s pedagoškimi društvi drugih Slovanov, pred vsem Srbo-Hrvatov (str. 178.), da je celo vprašalo »Hrv. pedagoško-knjižni zbor« v Zagrebu, pod kakimi pogoji bi dobivali Matičini člani knjige »Hrv. pedagog.-knjiž. zbora« in nasprotno (str. 180.). S tega stališča nam je takisto milo, da se je društvo potegnilo za to, naj se Orožnovemu »Zemljepisnem atlantu«, ki nima slovenskega Maledga Štajerja, doda še ta kos slovenske zemlje, nadalje, da se je društvo obrnilo na pristojno mesto radi končne ureditve slovenskega pravopisa.

Slovinci smo kakor v drugih strokah tako tudi v pedagogiki odvisni od Nemcev; drugače vzpored obstoječih političnih razmer niti ne more biti; vključ temu bi od slovenskega »Ped. Letopisa« pričakovali več ozirov po slovanskem svetu, katerega znanost naj bi se nam polagoma odvarjala. Tako se mi n. pr. zdi zelo važno, da je vzhodno slovanstvo že pred nami uvaževalo pomen geografije, glej »O pouku slov. jezika« str. 97.—98. in »Rad jugoslovanske akademije znanosti in umjetnosti«, knjiga 150. str. 121. sl. . . .

Najtemperamentnejše izmed izvestij je brez sumnje izvestje gosp. dr. Tomiška o grščini. Ta predmet je pač predmet dnevnega boja, odtod topla vnema gosp. poročevalca, ki je sam uverjen, da protivniki grškega pouka »v današnjih časih« ne bodo utihnil. Gosp. dr. Tominšek je zastavil veliko silo razlogov, ki jih je nanese nemška filološka literatura, pa vso moč svoje lastne oduševljenosti, da bi nas uveril o neizogibnosti grškega pouka, ter očitno ni zadovoljen z ukrepi ruske učne uprave, ki krči mero grščini, dasi je slovanska Rusija dedič grškega Carigrada.

Najsi je človek za pouk grščine ali proti njemu, sigurno ne more pristati ob nekatere razloge, ki gosp. pisatelju morajo braniti težko stališče. Tu le eno, dve.

Istina je, da je enkrat (v začetku novega veka) staroklasiški humanizem preporočil svet, rešivši »človečanstvo«, ki v srednjem veku ni moglo na dan. Toda iz tega ne sledi, da bi v iste svrhe i dandanes morali sezati tako daleč v pradavnost; med tem so novi narodi razvili toliko — morebiti še preveč — »človečanstva«, da si ob njem svobodno razvija svoj samočloveški »jaz«, komur je tega mar. Razvoj slovanskih narodov spada v dobo ne staroklasiškega humanizma, marveč novega »samočlovečanstva«, in zato se ni čuditi, ako se Slovani, med njimi zlasti Rusija ne vnamajo toliko za klasične jezike.

Osobito mi Slovenci bi se ne smeli presilno ogrevati za latinščino in grščino; v »homerski in herodotski« naivnosti ne vidimo, da nam zemljaki le opeko nosijo polirju — tujcu, ki hišo zida klasično izobraženim »narodovim izvoljencem«.

Gosp. dr. Tominšek priznava, da grški pouk ne doseže mnogo, a vzrokov išče v slabih učiteljih in pa v tem, da je — to naglašja najodločneje — »ne-sposoben za višji pouk velik del gimnazijske mladine«; zato zahteva, naj gimnazija »vedno ostreje naglašja svojo nalogo kot vzgajališče višjih duhov ter brezobzirno odklanja vse tiste, ki ne sodijo vanje« (str. 18., prim. še str. 30.). Ta »brezobzirnost« dirne; zakaj znano je, da često enostranski nadarjeni otroci uspevajo v poedinih predmetih manj; ali naj jim radi slabših uspehov v grščini zatvorimo gimnazijska vrata? Saj se vendar pogosto celo od maturanta zahteva, da pokaže le v nekaterih predmetih, ki so že nekako njegova stroka, osobito znanje. Ako za kak predmet ni najti sposobnih učiteljev niti sposobnih učencev, potem je žrtvovati predmet, ne mladine; kajti tedaj je v predmetu iskati vzrokov neuspešnega dela.

Skoro bi prekoračil meje odmerjenega mi prostora. Dr. Tominškova razprava daje pobudo in je med Slovenci že zato zanimiva, ker je malo takih učiteljev grščine in latinščine, ki bi se kakor dr. Tominšek oduševljali za idealno stran teh učnih predmetov. Želim »Ped. Letopisu« obilo čitalcev med našimi profesorji, katerih veliko število pogrešam med društveniki vrle »Slov. Šoiske Matice«.

Dr. Fran Ilešič.

Janka Kersnika zbrani spisi, uredil dr. Vladimir Levec, zvezek III., sešitek I. »Rošlin in Vrjanko«. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1903. Cena K 2'50, po pošti K 2'60.

Ali je to domišljija, ali je res — meni se zdi, kakor da naše čitajoče občinstvo vsakega novega zvezka Kersnikovih povesti nestrpnost pričakuje. Naravno bi bilo pač, če bi bilo tako! Saj imamo le malo pisateljev, iz katerih proizvodov bi odsevalo tako jasno in neskaljeno naše življenje kakor v Kersnikovih. Vsekakor se nam ne vidi potrebno, podžigati naše občinstvo, da si kupi Kersnika. Želimo le, da bi ga imeli že skoro celega skup v lepi Schwentnerjevi izdaji.

Z.

Grščina ob prehodu v 20. stoletje. Ponatis iz »Pedagoškega Letopisa«. II. zvezek, 1902. Spisal dr. Jos. Tominšek. Brošurica, o katere vsebini prinašamo na drugem mestu oceno, se dobiva pri L. Schwentnerju po 50 h komad. Ta razprava je pisana s toli toplim čuvstvom in tako iskreno vnemo za stvar, da jo bo s pravo slastjo čital celo tisti, ki morda ne pritrjuje povsem načelom gosp. pisatelja. Zato kar nič ne dvomimo, da bode zaloga te knjižice, ki ni preobila, hitro zasežena.

Zaščitnikom Levčevega pravopisa v novič v preudarek. Spisal profesor V. Bežek. Pod tem naslovom je izšla v Celju v tiskarni D. Hribarja brošurica, ki obsega svoje dni v »Ljubljanskem Zvonu« in »Popotniku« natisnjeno polemiko proti profesorju dr. Štreklju in p. Škrabcu zaradi slovenskega pravopisa. Vprašanje, katero razpravlja tu prof. Bežek, je tako važno in aktualno in za nas vse tolikega pomena, da se mora temeljito seznaniti z njim pač vsakdo, ki se prišteva k inteligenci. Zato bi bilo odveč, priporočati to delo šele v nakupovanje. — Cena?

Dr. K. Hinterlechner: O petrografskih svojstvih nekaterih hribin iz zapadnočeškega kambrija in iz sosednjega ozemlja. Separatni odtisk iz »Věstnika kral. češke družbe znanosti v Pragi« 1902. Predloženo v seji dne 30. maja 1902. Praga 1903. Str. 58. —

Dr. K. Hinterlechner: O nekaterih tujih hribinah iz refelinovega tefrita kunčetiške gore pri Pardubicah na Češkem. Separatni odtisk iz »Věstnika kral. češke družbe znanosti v Pragi« 1902. Založništvo »Královské České Společnosti náuk«. V komisiji pri Fr. Řivnaču. Str. 10.

Ti dve znanstveni razpravi iz geologije je napisal naš rojak, g. prof. kandidat dr. Hinterlechner. Oceno prepuščamo strokovnjakom. Tukaj naglašamo in zabeležujemo samo zanimivo dejstvo, da je češka akademija sprejela tudi ti dve slovenski razpravi našega rojaka. To dokazuje veliko ljubezen Čehov do nas Slovencev, to priča, da stoji češka akademija na slovanskem stališču. Mi Slovenci, ki nimamo ne gimnazij, ne univerze, ne akademije, moramo biti hvaležni svojim bratom, da sprejemajo znanstvene spise naših rojakov pod svojo gostoljubno streho. Da bi sprejela dunajska »Akademie der Wissenschaften« slovensko pisane razprave, to bi bilo naivno misliti, in vendar bi jih pravzaprav morala sprejemati, ker ni ustanovljena samo za Nemce in ker je ne plačujejo samo Nemci. Poleg češke akademije bi menda samo še zagreška in belgrajska akademija sprejemali slovenske razprave.

Vsakega Slovenca, ki piše strogo znanstvene razprave, moramo občudovati in zato občudujemo tudi g. Hinterlechnerja. A.

Trstenik. Prispevek k zgodovini župnij v ljubljanski škofiji. Spisal dr. Fr. Pernè. V Ljubljani 1903. Založil pisatelj.

Tam pod strmim Storžičem, ki ga je tako rad opeval Kračmanov Matija Valjavec, leži ob holmcu, ki ga diči prijazna cerkvena, lična vas Trstenik. Tujec zaide redkokdaj v ta kraj; pač pelje tu mimo steza tja prek gora na Koroško, ali kdo bi ubral to skrito pot, ko sta tako blizu Ljubelj in Kokra! In vendar je ime Trstenik znano širom naše domovine: »oče slovenskega naroda«, dr. Janez Bleiweis, si je izbral za viteški pridevek ime po bivališču svojih očetov (»Trsteniški«), kajti pri »Frjancu« na Trsteniku so imeli njegovi predniki — ljudstvo je izgovarjalo njih ime »Plajbes« — svoj dom. — Drug in v drugem zmislu glasovit mož pa je umrl na Trsteniku; l. 1855. je namreč tu izdahnul kot 94letni starček svojo skesano dušo — rokovnjaški poglavar Veliki Grogga. — Med drugim so tudi taki podatki vestno zbrani ter vdeleni v snov, ki je v ožjem pomenu vsebina te v prikupljivem jeziku pisane knjižice.

Dr. Jos. Tomišek.

»Knjižnica za mladino«, urejuje Engelbert Gangl. Knjiga 27. in 28. — julij 1902. Vseletna naročnina K 3:20.

Ta dvojnata knjiga ima sledečo pripovedno vsebino: Ivo Trošt: »Dobrota in hvaležnost«, F. O. Rebrčan: »Blago srce«, Juraj Pangrac: »Čopke ni«, Andrej Rape: »Ukane Matjaževega Groge«, Tone iz Gošče: »Bodi pošten« in Ivan Stukelj: »Hud štrbunk!« Založništvo (Goriška tiskarna A. Gabršček v Gorici) naznanja, da ne more letos radi nedostadne podpore od strani občinstva izdati nobene knjige več. Naravnost žalostilno je, da se za tako podjetje v celi Sloveniji ni dobilo več nego 424 naročnikov!

Mali vitez (Pan Volodijevski). Tvrška Kleinmayr & Bamberg je razposlala 9. in 10. sešitek slovenskega prevoda tega Sienkiewiczzevega romana.

Zabavna knjižnica Matice Hrvatske. Tugomir Alaupović. Probrane pjesme. (Od 1891—1901.) Ciena 1 K. U Zagrebu. Naklada »Matice Hrvatske«. 1902. m. 8°. 161. str. Hrvatska Matica se trudi zadovoljiti najrazličnejšim potrebam in zato podaje svojim naročnikom vsako leto književne darove iz vsch

strok lepe književnosti. Med poezijami izdala je letos pesme mladega bosenskega pesnika Alaupovića, ki je, ako se ne motim, profesor v sarajevski gimnaziji. On pripada starjši pesniški šoli, ki speva v mehkužnem slogu vsakdanje predmete ljubavi do žene, dece, domovine, čednosti, kreposti, prijateljstva. Kakih originalnih predmetov iščeš zastoj in vendar bi baš življenje njegovih rojakov v Bosni podajalo mnogo gradiva za pesniško obdelovanje. Le redko se dotika bratskega razkola, ki deli po veri prebivalce Bosne in takrat skuša prikrivati rane in priporočati pozabljenje starih razmeric. Ljubezenske pesmi so vse mirnega značaja, tu ni nikakršnega izraza živjše strasti, vse teče nekako osladno tužno. Tudi pesniške slike in metafore, sicer bogato upotrebijane, se dosita često ponavljajo: »tajni duh, tajne uspomene, cvijeće, srebro, zlato« itd. — Nikjer ne opaziš krepkejših akcentov; neka seta leži nad vsemi pesmimi; toži o hudi sreči, a kaj se mu je zgodilo, nihče ne more iz pesmi posneti. Ako nas ne zanima vsebina pesmi, moramo pohvaliti tečnost jezika in šarenost dikcije.

R. Perušek.

Ivo Vojnović. Dubrovačka trilogija. U Zagrebu. Naklada »Matice Hrvatske«. 1902. m. 8°. str. 158. — Ivo Vojnović, sam član dubrovniškega plemstva, slika nam v prvem delu, »Allons enfants« imenovanem, propast Dubrovnika, ki je bila tedaj gnila država, podorana z onimi idejami, katere je razširjevala francoska revolucija. Na čelu vlade je stal knez s senatom, ki je bil sestavljen iz članov najukočenejše aristokratije; ljudstvo si je želelo svobode ter je mislilo, da mu jo prineso francoski bataljoni maršala Marmonta. Senat je sklenil, da se prepusti v mesto francoska vojska. Zastoj se je trudil Orsat Veliki, da se ukine ta sklep senatov, nego da se očuva stara plemenitaška republika; časa je bilo še dosti, da se mesto ubrani navalu francoskemu in da se zbero pomočne čete ruske, črnogorske in turške. Ali večina senatorjev je bila protivna tej nameri, da bi Vlaha in Turki in Grki (= Rusi) rešili samostojnost Dubrovnika. Onim je bilo več do mirne udobnosti, do književnega uživanja, nego do resnega dela. Narisana je v igri vsa praznota velikašev, visoko svojo glavo nosečih, kakor n. pr. podobe tete Orsatove, Ane Menze-Bobaličeve in raznih senatorjev. Orsat je zaljubljen v svojo rojakinjo Dješo Palmotico, a ona, premda ga ljubi, se noče venčati z njim, ker noče, da bi bila njena in Orsatova deca to, kar sta imela postati ona, namreč roba tuje vlasti. Francoska vojska prihaja v Dobrovnik sprejeta z veselimi vzklici in življenje se ni izpremenilo v mestu, nego je ostalo isto, čeprav je bila izpremenjena vlada. Orsat spozna, da je njegov trud zastoj.

Kdor hoče to dramo razumeti, mora natančneje poznati zgodovino dubrovniške, okupacije po Francozih in vse diplomatske finoče, kar se od navadnega, četudi sicer izobraženega človeka ne more zahtevati. Kdo ve, kdo so bili Fonton in Sinjavin itd.? Treba mu je poznati tudi lokalne razmere, ako hoče umeti različne fraze, n. pr. »Glasovi (čeljadi najegjene, nestalne, nemirne). U svojoj si kući! Mahnit je! Sad? — na dvadesetčetiri?! ne! — ne! —« Kdo more zahtevati, da bi kdo razumel, da je to isto, kar italijanski »alle venti quattro (scilicet »ore«)?« In tako se vrsté taki lokalizmi in infinitum in otežujejo razumevanje spisa. Tudi obče neznanih besed mrgolj vse polno.

Slog je vzhičen, a drama sama bi se težko dala predstavljati. Kdo bi n. pr. mogel prikazati tele napotke v oklepajih v »Allons enfants«, str. 26.: »Gospodje (prihajajo). (Med njimi so stari, mladi, srednji, debeli, ukusni, ne-

šesni(?), ali vsi, ta bolj, oni manj, nosijo znake starodavnih plemen in oblike ljudi, ki so od vekov zapovedovali in drugim pravico krojili. Tisočletna oblast in nešteti red brezprikornih aristokratskih zakonov so jim vtisnili znamenje posebne, čeprav črvotočne, ali vendar povsem ostre individualnosti. Med njimi so čudaki v hoji, v kretanju, v nošnji; med njimi so starci še z vlasuljo Louisa XVI., mlajši so vsi po najnovejšem empire-odelu, v formi las in zalisccev; ali vsak je za sebe osebni tip. Posebno zdaj, ko so med seboj, ko jih nihče od ljudstva in priprostih ljudi ne motri in ne sodi, sedaj ko usodni historijski čas odkriva tajne pege in skrivne razpokline izcejenih karakterjev in istiskanih duš. Sedaj ima vsak mig, vsak šepet, vsak poluglas svoje markantno, nezmotno značenje. Velika burja potresa suho listje prastare republikanske dóbe in nam pokazuje pomalo vse zglobe, vse zaveze, vse rupe jadrnega izumrlega debla njegovega, razgaljuje mu vso golotino razpečenih (pomehkuženih), oguljenih, prebitih patrklev (debel brez listja). Kostur (kostnik = smrt) se že kesni (reži) pod prosušeno kožo trhle starosti.»

Ako še pomislimo, da je ves dialog presekan in poln stvarnih in jezikovnih lokalizmov, bode dosti jasno, da je drama Nedubrovničanu težko umevna.

Drugi del trilogije *Suton* (— zahod večernega solnca) igra leta 1832. — Zadnji ostanki starih vladelinov se tolažijo s svojo prošlostjo in izkušajo zakriti svoje siromaštvo, svojo ničevost z umišljenim dostojanstvom. Celó Pavla, najmlajša hči gospo Mare, ki je zaljubljena v Luja, pomorskega kapetana, sina bivšega kmeta Marinega, odbija ponudbo Lujino, ker noče zapustiti topeče se ladje plemenitstva. Pavla si odreže kite in stopi v samostan. Tipi so tu izborno prikazani, igra jasnejša in odreditejša. —

Tretji del je »Na Taraci« (terasi) in se dogaja leta 1900. V njem so popisani poslednji potomci stare vlastele. Eni so ohranili svoje stare tradicije in čakajo v neomajenem ponosu smrti, drugi so okuženi po tujcih in provajajo svoje življenje v razkalašenosti — obsojeni tudi oni na propast. Ida grofica Luccari, rojakinja imenitnih Menčetičev, sprejme mestočasne učiteljice, da ni treba stradati njej in njeni materi. Gospar Luksa pa ženi svojega nezakonskega sina Vuka z Jelo, kmetico ter ga pošilja v Ameriko, odkoder se je vrnil Lujo Lašič kot bogataš in baron. —

R. Perušek.

Hrvatske narodne ženske pjesme (muslimanske). Svezak prvi. Sabrao i uredio Mehmed-Dželaluddin Kurt (hafiz mostarski). Mostar. Hrvatska dionička tiskara. 1902. v. 8°. 233 str. Neumrlom hrvatskom otadžbeniku dru. Anti Starčeviću prijatelju islamskoga naroda u znak najdublje harnosti posvećuje sabirač. — Ukusno uvezano, krone 3 60, nevezano 2 kroni.

Na prvih 16 straneh predgovora se hudo toži skupljač na srbske zbiratelje narodnega blaga, imenoma na Vuka St. Karadžića, kateremu očita, da je nabral mnogo ženskih pesmi islamskega sveta, pa premenil imena, n. pr. »Meho« in »Fata« s srbskima »Jovo« in »Mara«, ali pa tudi islamske pesmi iz narodnega šovinizma presadil v svoj vrt pod slavno »srbsko« ime, da tako svetu oči zaslepi. Ta posel nadaljujejo volčiči, ki so se izlegli od starega »Volka«. — Mi se ne smatramo pozvane, da ta prepir med »Srbi« in »Hrvati« razsodimo. Po našem prepričanju »peccatur intra et extra muros Iliacos«. — Knjiga obseza 88 pesmi, katere je zbiratelju narekovala njegova mati. Dva bodoča zvezka hoče napolniti s pesmimi, ki so mu jih narekemale druge muhamedovske žene

njegove rodbine, ki se ne skrivajo njemu. Te pesmi niso samo lirske vsebine, kakor bi mogel kdo sumnjati po imenu »ženske pesme«, nego so večinoma pripovedne vsebine. Od strani 203. do 233. je »Tolmač turskih, arabskih, perzijskih in manj poznatih riječi«, žal, da dosti pomanjkljiv. Takoj v prvi pesmi »miza materina« se besede nahajajo »miza, pirga, fistan, bečar«, katerim zastoj iščeš značenja v rečniku. — Vsebina pesmi so ljubavni dogodki, pri katerih igra, običajem onega naroda primerno, uboj in kri imenitno ulogo. Mož ubija neverno ljubo; ljuba se ubija, ker se noče spuščati v ljubkanje z deverom, mladenič se ubija, ker ne sme vzeti Fate za ženo, mačeha namerava otrovati moža svoje pastorko, ali se po opreznosti le-te njen mož odreče prvenstvu in odstopi ponujano prvo čašo svojemu svekru; ljubimec otimlje nevesto, beg ubija otimača. Sicer je vsebina teh ženskih pesmi še sila in gorje, ki ga provzroča ljubezen, moč ljubezni nad bogastvom, mladosti nad starostjo, trpljenje in osveta nesrečnih žen pri pijanih in divjih soprogih ter hudobnih svekrvah itd. itd. Povsod je ljubezen razumeti v senzualnem zmislu, kjer je o njej govora. Isti predmeti in motivi se večkrat ponavljajo, n. pr. 5. »Vjerna vojno« in 8. Osman beg i Hana Kapetana, 11. Dvije polusestre in 18. Prokleta svekrva, 17. Neče cura oca nego sina in 38. Neče cura stara, nego mlada, 81. Gondža Meho i Abegzada ter 82. Mudra djevojka. Posebne lepote ni nobena pesem, pač pa so nekatere izmed prijavljenih etnske vrednosti, n. pr. 3. Vjerna ljuba, 5. Vjerna vojno, 6. Osmanbeg i Hana Kapetana, 9., 15., 16., 22., 35., 37., 56., 57., 64., 67., 69. — Bogato žetev imata tu pričakovati iz teh pesmi etnograf in psiholog, ker se javljajo v njih najrazličnejši običaji in stari ukoreninjeni in samorasli nazori. Pesem 78. je očitno zvarjena iz dveh različnih, ker govori prvi del o pomajki, drugi o lepi deklci. Pesem 6. »Nemilosna majka« nas živo spominja »Asan-Aginice«. Ta pesem je dokaz, da se Vuku ne sme očitati, da je prodajal islamsko blago kot pravoslavno-srbsko. Kdo bi se čudil, da so se iste pesmi razširile med istim narodom, ki govori isti jezik, čeprav je različne vere? Saj žive na mnogih mestih ljudje vseh treh zakonov pomešani. Kdo pa more potem trditi, pri katere vere pripadnikih je nastala prvotna pesem? Da se je pesem na svojem potu tudi glede na narečje premenila in da so se ijekavske pesme premenile v ikavske in ekavske ter narobe, je ravno tako naravno, kakor da so muhamedovci prvotna krščanska imena izpremenili v muhamedovska, ali pa kristjanje zapadne ali iztočne vere prvotno muhamedanska v krščanska. Kdo pa more prvotnost enih ali drugih dokazati?

Popolnoma se strinjamo s trditvijo izdajatelja teh pesmi, da je »ikavsko« narečje hrvatsko. Dokaz temu je tudi faktum, da so »ikavci« po pretežni večini katoličani in muhamedanci in da so torej prvotnemu čakavskemu plemenu hrvatskih ikavcev pripadali tudi sedanji štokavski ikavci, kjer je neoporečni vpliv štokavščine premenil na skrajni meji prvotno ikavsko čakavščino. Da se meja med različnimi narečji ne da natanko odseči, je pri tako bližnjih sosedih, katerih niso delile niti prirodne, niti državne meje, povsem umljivo in zato smemo ne glede na poedine izjeme smelo trditi: »ikavci« so Hrvatje, ijekavci in ekavci so Srbi.

To knjigo priporočamo ljubiteljem narodnih umotvorin najtopleje.

R. Perušek.

Novi akordi. Ta po svoji zunanjščini elegantni in po svoji vsebini tako bogati in odlični zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo, katerega urednik je gospod dr. Gojmir Krek, nastopi svoje tretje leto. Vsebinska II. letnika je bila kaj raznovrstna. Prinesel je 12 skladb za dvoročno igro na klavirju, 11 skladb za en glas in klavir, 1 skladbo za en glas, gosli in harmonij ali klavir, 1 skladbo za gosli in klavir, 3 skladbe za orgle, oziroma harmonij, 2 skladbi za četerospev, 6 skladb za mešan zbor a capella, 1 skladbo za mešan zbor in orgle, 4 glasbe za moški zbor in 1 skladbo za tri ženske glasove in klavir. Sodelovalo je pri listu v tem letniku 18 skladateljev. Veliko število priznanih glasbenikov, ki sodelujejo pri listu, je porok za to, da bode i v prihodnje izvrstno uspeval. Vsekakor zasluži to podjetje, da ga vsestransko podpira naše izobraženo občinstvo. Naročnina za celo leto znaša 8 K, za pol leta 4 K 50 h. Naročnino sprejema založništvo L. Schwentner, Ljubljana, Dvorni trg št. 3.

»Planinke«, pesmi za sopran, alt, tenor in bas. Uglasbil Janez Laharnar, organist. Opus 10. Cena 1 K 20 h. V Ljubljani. Založil skladatelj. Tisk J. Blaznikovih naslednikov 1903. Te skladbe, o katerih izpregovorimo prihodnjič kaj več, se dobivajo pri skladatelju Jan. Laharnarju na Št. Viški gori (pošta Slap ob Idriji) po gori navedeni ceni.

Koncert »Pevskega in glasbenega društva v Gorici«. Po zaslugi gospoda dr. Henrika Tume se je ustanovilo l. 1900. v Gorici »Pevsko in glasbeno društvo«, ki stremi za istim smotrom kakor »Glasbena Matica« v Ljubljani. Že leta 1901. se je začela pevska in glasbena šola za violino, klavir in petje ter sta se konstituirala moški in ženski zbor. Jeseni l. 1902. pa se je posrečilo društvu pridobiti izbornega glasbenika gosp. Josipa Michla, enega najboljših gojencev praškega konservatorija in posebej dr. Dvořaka. Pod njegovim vodstvom je priredilo društvo prvi koncert dne 8. decembra 1902, drugega pa dne 16. maja t. l. Bogati spored zadnjega koncerta, pri katerem so se izvajale skladbe raznih slovanskih glasbenikov — med drugim se je pela ena Puškinova pesem v originalu — je že sam na sebi dokaz za to, da ima društvo visok cilj pred očmi, a izvajanje samo je pokazalo, da mu je tudi resno na tem, doseči ga.

Nastopila je pri tem koncertu kot gost absolutna praškega konservatorija, gospodična Jaromila Gerbičeva iz Ljubljane, ki je dala s svojo umetnostjo koncertu sijajno lice. Gospodična Gerbičeva je ena onih umetnic, ki sicer ne razpolagajo z velikim glasovnim organom, ki pa že po nekoliko taktih vsilijo občudovanje in priznanje tudi najstrožjim poznavalcem glasbene umetnosti. Kdor more dati svojemu glasu toliko nežnosti, poezije in umirajoče boli, kakor je storila omenjena gospodična, izvajajoča arijo Mařenke iz opere »Prodana nevesta«, kdor tako krasno in brez vseh motečih odlomkov modeluje iz fortissima v pianissimo, sme z vso pravico reči, da je spoznal in obvladal pravo umetnost. V treh pesmih, ki so sledile tej ariji, je dokazala umetnica v polni meri vsestranost svojega umetniškega talenta. Pesem K. Hoffmeisterja »Jak to pad' na siné moře« je bila polna ciganskega ognja in žara, pesem F. Gerbiča »Kakor dih na polju mladem«, polna sveže poezije in nežnega sklada, a razkošna Neb-

dalova pesem »Oči« sta učinkovali na občinstvo tako, da je bila umetnica prisiljena zapeti še eno pesem istega komponista: »Dudak«.

Gospod Michl je nastopil s fagotom v Weberjevi skladbi »Koncert za fagot, a) Adagio, b) Allegro«. Izvežbal si je bil spremljevanje za orkester sam ter žel zasluzeno pohvalo. Izkazal se je redkega mojstra na fagotu in je izvel naporene točke tako, da mu je v čast kot učitelju in mojstru.

Tudi moški in mešani zbor sta se odlikovala ter vzbudila najlepše nade za prihodnost. »Pevsko in glasbeno društvo« si je zagotovilo s tem koncertom priznanje kot glasbeni zavod, ki je v narodnem oziru prevelike važnosti in zasluži pozornost gotovo vsega slovenskega naroda. —a.

Splošni pregled

† Simon Rutar. Dne 3. maja zvečer je preminil na tragičen način profesor Simon Rutar. Vnela se je na njem obleka in umrl je vsled grozних opeklin.

Profesor Rutar je bil rojen v Krnu na Tolminskem in je učakal svoje 52. leto. Bil je po dovršenih študijah suplent v Gorici, potem je služil več let kot profesor v Dalmaciji in sicer v Kotoru in Spletu, a leta 1881. je prišel v Ljubljano, kjer je bil najprej profesor na realki, od l. 1890. pa na II. gimnaziji.

Simon Rutar je bil vsestransko delaven mož. Med našimi najpopularnejšimi in najznamenitejšimi znanstveniki in zgodovinarji zavzemlje on častno mesto. Bil je tudi sotrudnik »Ljubljanskega Zvona«. Zlasti v starejših letnikih našega lista srečujemo često njegovo ime. Oglašal se je k najraznovrstnejšim vprašanjem in povsod se je pokazal izredno bistroumnega veččaka. Tudi zdaj še, ko je bil že bolehen, mu je bil »Ljubljanski Zvon« pri srcu in ni dolgo, kar nam je obetal svojo pomoč. — Žal, da nam te obljube ne izpolni nikdar!

Večja samostojna dela njegova so: Zgodovina Tolminskega, Domoznanstvo, Slovenska zemlja (Goriška in Gradiščanska, Trst in Istra), Zemljepis za srednje šole itd. V »Izvestjih Muzejskega društva« je objavil med drugim slovensko arheološko terminologijo. Rutar je bil tudi konservator centralne komisije za ohranitev umetnin in zgodovinskih spomenikov. Kot človek je bil Simon Rutar v pravem pomenu besede blag in plemenit značaj. Narod, katerega sin je bil, je ljubil vse svoje življenje s plamenčo dušo.

Trpka mu je bila usoda! Malo mu je nudilo življenje veselega. Nosil je tiho svojo srčno bol s seboj, a končno je umrl, kakor poje o njem v uvodni pesmi današnjega lista njegov slavni rojak, »kot mučenik«! — Bodi vrlemu možu blag spomin!

† Dr. Robert Bežek. Dne 17. maja ob 3. uri zjutraj je umrl po daljšem bolehanju c. kr. notar dr. Robert Bežek. Rajnik se je že v svojih gimnazijskih letih intenzivno bavil s proučevanjem raznih slovstev. A tudi godba ga je izredno zanimala. Bil je fin estetik in temeljit kritik in nič manj dober jurist. Njegove glediške ocene, ki jih je pisal svoj čas v »Laibacher Zeitung« in še v letošnji glediški sezoni v »Slov. Narod«, so vzbujale pozornost. Bodi mu zemljica lahka!

† Grof Karel Snoilski. Iz privatnega pisma gospoda dr. Ivana Prijatelja, ki se mu v svojih studijah zdaj na Finskem, posnemljemo, da je umrl nam Slovencem dobro znani švedski pesnik grof Karel Snoilski, katerega pradedom je tekla zibelka na slovenski zemlji. Podlegel je neki operaciji. Rajnik je praznoval 8. septembra leta 1901. svojo šestdesetletnico, katerega dogodka se je spominjal tudi naš list. Daljšo razpravo je prinesel »Ljubljanski Zvon« o tem znamenitem možu, na katerega smemo biti ponosni tudi mi Slovenci, leta 1898. v oktobrski, novembrski in decembrski številki, na kar opozarjamo ob tem žalostnem povodu naše čitatelje.

Za slovensko univerzo. Naši akademiki so se izkazali zopet enkrat zveste in pazljive čuvarje naših narodnih pravic. Dejstvo, da se nameravajo dati Italijanom glede vseučilišnih predavanj neke koncesije, je bilo slovenskim akademikom na Dunaju v povod, da so se iznova energično zavzeli za slovensko univerzo v Ljubljani. Na shodu, ki se je vršil dne 14. maja na Dunaju v »Res-source« ob navzočnosti več državnih poslancev, se je sklenila velevažna resolucija, ki se sporoči po posebni deputaciji naučnemu ministru. — Ni nam treba šele poudarjati, da so vse naše simpatije na strani za narodne pravice tako vnete mlade naše inteligence in da vseskozi odobravamo njeno postopanje, kajti prepričani smo, da le tedaj, ako vedno in vedno in neustrašeno zahtevamo, dosežemo kaj!

Slovenski pisatelji v nemškem prevodu. Praška »Politik« je prinesla v svoji številki z dne 3. maja nemški prevod Cankarjeve črtice »Na večer«.

Shod slavistov v Peterburgu. Nedavno je bila v peterburški akademiji pripravljajna seja za shod slavistov. Predsedoval je veliki knez Konstantin Konstantinovič. Navzoči so bili: Vatroslav Jagić, Vladimir Lamanskij, S. M. Lukjanov, A. N. Veselovskij, V. V. Nikitin, grof I. I. Tolstoj, N. Dubrovin, D. Kobeko, Vl. Spasovič, A. N. Pypin, A. Budilovič i. dr. Častni predsedniki so bili: Baudouin de Courtenay iz Peterburga, Drinov iz Harkova, Kočubinskij iz Odese, Florinskij iz Kijeva in Srb Stojan Novakovič. Predsedniki so: Vatroslav Jagić z Dunaja, Vl. Lamanskij in A. Pypin. Tajnik je Jastrebov. Shod bo imel šest odsekov: 1. organizacija shoda slavistov, 2. slovanska enciklopedija, 3. cerkveno-slovanski slovar, 4. slovanska bibliografija, 5. izdajanje cerkveno-slovanskih spomenikov, 6. književne zadeve. Razpravljalo se bo v ruskem jeziku.

Smetanova zapuščina. Šele zdaj se je zesledilo, da se nahaja v zapuščini slavnega Smetane cela vrsta dragocenih, doslej neznanih skladb. Razen površnih skic in odlomkov se je našlo namreč nad petdeset popolnoma dovršenih, za tisk pripravnih kompozicij med njegovimi papirji. Umetno je, da čakajo umetniški krogi z neko nestrpnostjo, da izidejo na dan i ta dela genialnega glasbenika.

Aleksander N. Pypin, znameniti ruski kritik in literarni historik, je praznoval pred kratkim svojo sedemdesetletnico.

Pavel Heyse je spisal novo dramo v 5 dejanjih, »Svetnik«, ki pa v umetniški vrednosti daleč zaostaja za njegovo »Marijo iz Magdale«, glede katere je imela cenzura toliko pomislekov.

Pohadke o Kryšpinovi. To bajko v sedmih podobah, ki jo je spisal Karel Želenský, so vprizorili nedavno kot noviteto v Pragi v ljudskem gledišu »Urania« z lepim uspehom. Igra bi ugajala morda tudi našemu občinstvu in bi bila nemara pripravna za popoldanske predstave.

Zoper Tolstega. Malo je bilo na svetu pisateljev, ki bi bili že za življenja želi toliko priznanja, toliko neomejenega občudovanja, kakor Tolstoj. Nizkotni ljudje, neznatni pisuni so se ga lotevali, veliki duhovi pa so govorili o njem vedno z največjim spoštovanjem. Ne da bi se bili strinjali popolnoma z njegovimi nauki, ne da bi ne bili ugovarjali mnogim njegovim nazorom, a videli so v njem vselej to, kar je: umetnika-velikana, grandioznega misleca in najblažjega človeka, kar jih nosi zemeljska površina. Zato pa je knjiga »Anti-Tolstoi«, ki jo je spisal Samson Himmelstjerna in ki je izšla konec l. 1902. v Berlinu v založništvu knjigarja Herm. Waltherja, nekaj posebnega radi tega, ker se temu nasprotniku Tolstega ne more očitati, da bi se ne bil poglobil v spise velikega Rusa. Njegovo delo znači namreč velika resnost. Vendar pa se pokaže naposled, da je Himmelstjerna velik nasprotnik Rusov in da je njegovo sovraštvo do Slovanov nemalo krivo, da marsičesa ni videl dovolj bistro in da je često prezrl na Tolstem baš one poteze, ki tvorijo njegovo velikost in mu zagotavljajo nesmrtnost. In tako tudi ta naskok na slavo velikega Slovana ne bo imel nikakega uspeha.

—a—

Dimitrij Sergevič Merejkovskij je nova svetla zvezda na obzorju ruskega slovstva. Njegova dva romana »Smrt bogov« (Julij Apostata) in »Vstajenje bogov« (Leonardo da Vinci) sta vsled grandioznih idej, ki jih razvija v obeh pisatelj, zaslula hipoma po vsem širnem svetu. Želeti je, da se i mi Slovenci v kratkem kaj bolj seznanimo s tem novim genijem ruskega naroda.

—b—

Znameniti mrtveci. Dne 14. marca je umrl v Utrechtu v visoki starosti 88 let holandski pesnik Nicolaas Beets. Njegovo najbolj znano delo je »Camera Obscura«, zbirka novel in črtic, ki je bila epohalna za holandsko literaturo.

V Florenci je dalje umrl pred kratkim ameriški pisatelj in jezikoslovec Charles Godfrey Leland. Zaslovel je bil z vrsto balad, katere je pod naslovom »Hans Brechtmanis ballads« priobčeval med letom 1869. in 1880. V prvi vrsti pa se je bavil Leland z narodoznanstvom in je napisal v tem pogledu mnogo temeljitih študij.

Na Rivieri pa je umrl dne 24. marca najstarejši ruski častni akademik, A. W. Suhovo-Kobylin. Rojen je bil leta 1820. v Moskvi. Posvetil se je bil filozofiji in je mnogo potoval. S Francoskega je bil pripeljal lepo mlado Francozinjo v Moskvo, ki je bila kmalu nato umorjena. Sum je letel na Kobylina in zaprli so ga. Šele po dolgem trudu in velikih žrtvah se mu je posrečilo, izkazati svojo nedolžnost. V ječi je Kobylin začutil svoj satirični talent in je spisal ondi svojo prvo komedijo, ki se je dolgo ohranila na ruskih odrih. Imel je še enkrat nesrečo: ogenj mu je uničil plodove mnogoletnega trudopolnega dela. Zadnje čase je živel stalno v južni Franciji.

—k.

Rusi in Francozi. Vedno bolj se bavijo Francozi z rusko literaturo, vedno bolj jih miče, seznaniti se z duševnimi plodovi svojih političnih zaveznikov. Tako je začetkom marca prinesla »Revue de Paris« razpravo o Vladimiru Korolenku. Prevod Maksima Gorkega drame »Na dnu« je objavila v treh zvezkih (14., 21. in 25. marca) »Revue Bleue«. V listu »Revue Latine« pa je napisal Emile Faguet studio o Tolstem in Dostojevskem. Tudi Leonida Andrejeva Francozi že prevajajo.

—s—